

นิติรัฐที่พังทลาย:

รายงาน 4 ปี ภายใต้ คสช.

สิทธิมนุษยชน

และผลพวงรัฐประหาร

ต่อสังคมไทย

TLHR

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน
THAI LAWYERS FOR HUMAN RIGHTS

สารบัญ

คสช. สร้างอะไรไว้ไว้ในระบอบการเผด็จและกฎหมาย?	2
---	---

• การจัดการและควบคุมพลเรือนโดยวิธีคิดและปฏิบัติการทางทหาร	2
• การสถาปนาการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จของคณะรัฐประหารให้เข้าไปอยู่อย่างถาวรในรัฐธรรมนูญ	8
• การใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการยกเว้นสิทธิเสรีภาพของบุคคล	10
• บทบาทของสถาบันตุลาการในฐานะผู้พิทักษ์การรัฐประหารและผลพวงทางกฎหมายของ คสช.	11

สถานการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชน 4 ปี หลังรัฐประหาร	14
---	----

• รูปแบบการละเมิดสิทธิโดยกระบวนการที่ไม่ใช่ “การดำเนินคดี”	14
• รูปแบบการละเมิดสิทธิผ่านการดำเนินการทางคดีทางการเมือง	20

บทสรุปและข้อเสนอต่อการจัดการผลพวงจากรัฐประหาร	26
---	----

คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) นับเป็นคณะรัฐประหารที่เข้ายึดและอยู่ในอำนาจนานเป็นอันดับที่ 2 ของประวัติศาสตร์การเมืองไทย รองจากระบอบเผด็จการจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ.2501-2516)

นับตั้งแต่วันที่ 22 พฤษภาคม 2557 จนครบ 4 ปีในปัจจุบัน เท่ากับช่วงเวลาที่ยุติการจากการเลือกตั้งจะหมดวาระลง และต้องจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นอีกครั้ง ทว่า คสช. ก็ยังคงไม่ลงจากอำนาจ

4 ปีที่ผ่านมา เป็นเวลาที่สังคมไทยสูญเสียหลายประการ โดยเฉพาะสูญเสียเวลาพัฒนาระบบประชาธิปไตยและสถาปนานิติรัฐในสังคม รายงานขององค์กรระหว่างประเทศระบุว่าสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศไทยตกต่ำลงอย่างเห็นได้ชัด¹ ขณะเดียวกัน 4 ปีที่ผ่านมา คณะรัฐประหารได้สร้างระบบระเบียบทางการเมืองและกฎหมายหลายประการ ที่จะเป็ผลพวงเผด็จการตกค้างอยู่ในสังคมไทยอีกหลายปี แม้ คสช. จะหมดอำนาจไปก็ตาม

คำถามสำคัญสำหรับสังคมไทยในระยะต่อไป คือ เราจะจัดการกับความสูญเสียและผลพวงปัญหาที่ถูกสร้างทิ้งไว้โดยคณะรัฐประหารชุดนี้อย่างไร

ในปีที่ 4 ภายใต้ระบอบ คสช. ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน ติดตามข้อมูลสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชน และช่วยเหลือคดีแก่ผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้เสรีภาพการแสดงออกที่เกี่ยวข้องกับการรัฐประหาร จำนวน 151 คดี 303 ราย นำมาสู่รายงานซึ่งมุ่งเน้นอธิบายลักษณะสำคัญทางการเมืองและกฎหมายของระบอบ คสช. รวมถึงผลพวงที่คงดำรงอยู่แม้มีคณะรัฐมนตรีชุดใหม่² พร้อมนำเสนอแนวทางจัดการปัญหาทางการเมืองและกฎหมายต่างๆ ที่เป็นผลพวงของคณะรัฐประหาร รายงานประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่หนึ่งลักษณะสำคัญทางการเมืองและกฎหมายในยุค คสช. ส่วนที่สองสถานการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชนตลอด 4 ปีที่ผ่านมา ส่วนที่สามข้อเสนอของศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนในการจัดการผลพวงอำนาจเผด็จการของ คสช.

1 อาทิเช่น Freedom House จัดทำรายงานสถานการณ์สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองของประเทศต่างๆ ได้จัดให้ประเทศไทยเป็นประเทศไม่เสรี (Not Free) ติดต่อกัน 4 ปี หลังการรัฐประหาร หลังจากก่อนหน้านี้เคยอยู่ในสถานะประเทศเสรีบางส่วน (Partly Free) (ดูใน <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/thailand>) องค์กรนักข่าวไร้พรมแดน (Reporters without Border) จัดอันดับเสรีภาพสื่อทั่วโลกประจำปี ตั้งแต่ปี 2015 จนถึง 2018 ประเทศไทยถูกจัดให้อยู่ในอันดับขึ้นลงในช่วง 134-142 จาก 180 ประเทศทั่วโลก (ดูใน <https://rsf.org/en/thailand>) หรือมูลนิธิเพื่อความก้าวหน้าของเสรีภาพ (Foundation for the Advancement of Liberty) จัดทำดัชนีเสรีภาพการเลือกตั้งทั่วโลกในปี 2018 จัดให้ประเทศไทยอยู่ในอันดับ 196 จากทั้งหมด 198 ประเทศ (ดูใน <http://www.fundalib.org/en/blog/>)

2 ดูมาตรา 265 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ. 2560

คสช. สร้างอะไรไว้ ในระบอบ การเมือง และกฎหมาย?

ลักษณะสำคัญที่ระบอบ คสช. สร้างขึ้นเพื่อรักษาอำนาจจากการรัฐประหารและจะตกค้างในสังคม 3 ประการ ได้แก่ การจัดการและควบคุมพลเรือนโดยวิธีคิดและปฏิบัติการทางทหาร (Militarization), การสถาปนาอำนาจเบ็ดเสร็จในรัฐธรรมนูญ (Constitutionalization of Absolutism) และการปกครองโดยอำเภอใจในนาม “กฎหมาย” (Rule by Law)

1. การจัดการและควบคุมพลเรือนโดยวิธีคิดและปฏิบัติการทางทหาร

เมื่อประเทศไทยกลายเป็น “ค่ายทหาร” ลักษณะสำคัญของการรัฐประหารปี 2557 ไม่เพียงเป็นการยึดอำนาจการปกครองโดยกองทัพ และทหารเข้ามามีบทบาททางการเมือง แต่ยังมีกระบวนการผลักดันให้ประเทศมีลักษณะทางทหารขยายตัวในมิติต่างๆ

กระบวนการทำให้มีลักษณะทางทหาร (Militarization มีนักวิชาการไทย

เสนอคำแปลว่า “ยุทธธาภิวัฒน์”)³ หมายถึงกระบวนการที่สังคมหรือบุคคลทั่วไปค่อยๆ ถูกกำกับควบคุมโดยกองทัพ หรือถูกทำให้ขึ้นอยู่กับวิธีคิดแบบทหาร ภายใต้กระบวนการนี้ ความจำเป็นทางทหารไม่เพียงเป็นคุณค่าที่ครอบงำ แต่ยังเป็นเรื่องปกติธรรมดาในสังคมจึงเกี่ยวพันกับการเปลี่ยนแปรความเชื่อและคุณค่าของสังคมทั่วไป เพื่อให้ความชอบธรรมแก่การใช้กำลังหรือการใช้อำนาจในลักษณะบีบบังคับมากขึ้น

กระบวนการนี้ไม่เพียงเป็นเรื่องของกองทัพเข้ายึดอำนาจและแสดงบทบาททางการเมือง แต่คือการทำใหกรอบคิดแบบทหารและความมั่นคงขยายขอบเขต ส่งอิทธิพลต่อวิธีคิดและปฏิบัติการต่างๆ ของเจ้าหน้าที่พลเรือน ตลอดจนองค์กรอื่นในสังคม ทำให้เจ้าหน้าที่เหล่านั้นกลายเป็นผู้ดำเนินการภายใต้กรอบคิดแบบทหาร ขณะที่ประชาชนตกอยู่ในสังคมที่น้อยมยอมรับการใช้อำนาจดังกล่าวตามอำเภอใจ

เมื่อพลเรือนกลายเป็น “เป้าหมาย” ทางการเมือง

การรัฐประหาร 2557 คสช. ใช้วิธีคิดหรือปฏิบัติการแบบทหารเข้ามามีการจัดการปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง⁴ โดยกองทัพอ้างตัวเป็น “คนกลาง” ที่เข้ามายึดอำนาจเพื่อแก้ไข

3 ดูเพิ่มเติมใน พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ (28 พ.ย. 2560) “ยุทธธาภิวัฒน์ (militarization)” <https://www.matichon.co.th/news/744952> และ Madelaine Adelman (2003) “The Military, Militarism, and the Militarization of Domestic Violence,” in Violence Against Women Vol. 9 (9), September 2003: pp.1118-1152.

4 ในบริบทสังคมไทย กระบวนการขยายตัวของวิธีคิดและปฏิบัติการแบบทหารเคยเกิดขึ้นในยุคสงครามเย็น ซึ่งรัฐไทยและคณะรัฐประหารตั้งแต่ยุคจอมพลสฤษดิ์ใช้จัดการกับ “ภัยคุกคาม” จากคอมมิวนิสต์ แต่หลังสิ้นสุดสงครามเย็น และสถาปนาประชาธิปไตยแบบรัฐสภา กระบวนการนี้ก็ลดระดับลงไป กระทั่งระบอบ คสช. นำกระบวนการนี้กลับมาขยายตัวอย่างเข้มข้นและเป็นระบบในหลายมิติ

ปัญหาดังกล่าวและสร้างความสงบเรียบร้อยในสังคม การจัดวางสถานะตัวเองในลักษณะนี้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความชอบธรรมในการรัฐประหาร ขณะเดียวกัน บทบาทของกองทัพที่ปกติเคยทำหน้าที่ป้องกันประเทศจาก “ภัยคุกคามภายนอก” ถูกขยายรวมถึงการป้องกัน “ภัยคุกคามจากภายใน”, การสร้างความปรองดอง, การจัดการความขัดแย้งทางการเมือง และการจัดระเบียบสังคม เป็นต้น

ภายใต้กรอบคิดเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของชาติ คสช. ทำให้การชุมนุมและการแสดงออกทางการเมืองโดยสงบสันติ ซึ่งเป็นสิทธิเสรีภาพของประชาชนในระบบปกติ กลายเป็นเรื่อง “ความมั่นคงของรัฐ” การแสดงความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ผู้มีอำนาจและการชุมนุมทางการเมืองถูกทำให้เป็น “ความไม่สงบเรียบร้อย-ความวุ่นวาย” หรือ “การยุยงปลุกปั่น-ปลุกระดม” ข้อกล่าวอ้างของเจ้าหน้าที่ว่าการจัดกิจกรรม หรือการนำเสนอข้อมูลข่าวสารทางการเมืองกระทบต่อความมั่นคง ทำให้ต้องปิดกั้นหรือขอความร่วมมืองดเผยแพร่ เกิดขึ้นจนเป็นปกติในยุค คสช.

มุมมองที่เห็นการแสดงออกทางการเมืองเป็นเรื่องกระทบต่อ “ความมั่นคงของรัฐ” เปิดโอกาสให้หน่วยงานความมั่นคงเข้าควบคุมจัดการปัญหาทางการเมือง นอกจากหน่วยงานที่มีอยู่เดิม คสช. ยังจัดตั้งกองกำลังรักษาความสงบเรียบร้อย (กกล.รส.) โดยใช้โครงสร้างของกองทัพแต่ละภาคดำเนินงาน มีผู้บัญชาการกองทัพบก (ผบ.ทบ.) เป็น ผบ.กกล.รส. แม่ทัพภาค-ผู้บัญชาการมณฑลทหารต่างๆ เป็นผู้บัญชาการ กกล.รส. ของแต่ละพื้นที่ การแต่งตั้งกำลังทหารในแต่ละพื้นที่เป็นเจ้าหน้าที่ กกล.รส. ทางโครงสร้าง กกล.รส. จึงเป็นส่วนราชการที่ขึ้นตรงต่อ คสช. ในฐานะส่วนงานระดับปฏิบัติการ โดยมี คสช. ควบคุมในระดับนโยบาย⁵

กกล.รส. แปรสภาพเป็นกองกำลังที่เข้ามามีบทบาทและใช้อำนาจรัฐภายใต้ คสช. ติดตามตัวบุคคลเรียกตัวบุคคลมาพูดคุย จับตาดำเนินการสาธารณะแจ้งความดำเนินคดีผู้แสดงออกทางการเมือง จัดทำรายชื่อและรวบรวมข้อมูลส่วนบุคคล ติดตามความเคลื่อนไหวในพื้นที่ ขับเคลื่อนกระบวนการปรองดอง

รวมทั้งประสานหน่วยราชการต่างๆ ในแต่ละพื้นที่เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและสร้างการเคารพต่อกฎหมายตามที่ คสช. นิยาม

วิธีคิดสำคัญประการหนึ่งที่เจ้าหน้าที่ทหารนำมาควบคุมและจัดการทางการเมือง คือ การจัดบุคคลเป็น “กลุ่มเป้าหมาย” ประเภทต่างๆ และกำหนดให้แต่ละคน เป็น “บุคคลเป้าหมาย” ของปฏิบัติการทางทหาร⁶ ผู้ถูกเจ้าหน้าที่ทหารเรียกตัวหรือติดตามตัวหลายคนพบว่า เจ้าหน้าที่เรียกพวกเขาหรือเธอว่าเป็น “เป้าหมาย” ตามคำสั่งที่ให้มาติดตามตัว และเป็นบุคคลในรายชื่อเฝ้าระวังของเจ้าหน้าที่⁷

กลุ่มเป้าหมายและบุคคลเป้าหมายดังกล่าวมาจากการจัดทำบัญชีรายชื่อของเจ้าหน้าที่⁸ แต่ละบัญชีรายชื่อประกอบด้วยข้อมูลส่วนตัว เช่น ประวัติครอบครัว ที่อยู่ ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ประวัติการ

6 ตั้งแต่หลังรัฐประหาร ผบ.กกล.รส. ให้นโยบายสำคัญ 4 ประเด็น ประเด็นแรกคือ “การควบคุมบุคคลติดตามจับกุมบุคคลเป้าหมายที่ไม่เข้ารายงานตัว กองกำลังติดอาวุธ และแกนนำปลุกระดมมวลชนทุกคน...” ดูในข่าวสดออนไลน์ (27 พ.ค. 2557) “กองกำลังรักษาความสงบเรียบร้อย วาง 4 แนวทาง” ใน https://www.khaosod.co.th/view_newsonline.php?newsid=TVRRD01URTNNemd3TkE9PQ

7 ตัวอย่างเช่น พริษฐ์ ชิวารักษ์ หรือ “เพนกวิน” นักศึกษาธรรมศาสตร์ บันทึกการถูกเจ้าหน้าที่เดินทางมาที่บ้านเมื่อวันที่ 28 มี.ค. 2561 ว่า “คนแถวบ้านแจ้งผมว่ามีคนในเครื่องแบบทหารขับรถสี่ล้อพรางขับเข้ามาในหมู่บ้าน และถ่ายรูปหน้าบ้านผมไว้ และยังคงยืนอีกว่ามาถ่ายรูปบ้าน “เป้าหมาย” หรือชลิตา บัณทิวศ อาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บันทึกเหตุการณ์วันเริ่มกิจกรรม “We Walk เดินมิตรภาพ” เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2561 ว่า “ก่อนเลี้ยวรถเข้า ม.ธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ประตูด AIT เจ้าหน้าที่ตำรวจกลุ่มใหญ่โบกให้หยุดรถ แล้วให้เข้าจอดข้างทาง ขณะเปิดกระจกได้ยินตำรวจพูดกันว่า “รถเป้าหมายมาแล้ว” จากนั้นตำรวจก็สอบถามว่าจะเข้าไป มธ. หรือไม่ พร้อมกับขอบัตรประชาชน ออสูรณ อุณโณ ไปตรวจสอบ”

8 รายงานของ Voice TV (7 เม.ย. 2561) “ล้วงลึก ‘สมุดพก-นับแต้ม’ คสช. ปราบ ‘บัญชีดำ’?” <https://www.voicetv.co.th/read/r1zuulljG> สัมภาษณ์แหล่งข่าวฝ่ายความมั่นคง ระบุว่าเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติงานจะเฝ้าดูแต่ละคน ตั้งแต่ในอดีตว่าเป็นมาอย่างไร เคยถูกเชิญตัวหรือเคยมาพบปะพูดคุยหรือไม่ ยังสร้าง “ความสับสน” หรือ “ปลุกระดม” สิ่งหรือไม่ และ “ทำผิดกฎหมาย” หรือขัดคำสั่ง คสช. หรือไม่ หากยังกระทำผิดอยู่ก็ต้องปรามหรือเตือน ฝ่ายความมั่นคงระบุว่ากรณี “เพิ่มข้อมูล” นี้ ก็เพื่อเตรียมข้อมูลในการพูดคุยว่าผู้ถูกกล่าวหาพูดเรื่องใดและช่วงเวลาใดบ้าง เพื่อไม่ให้ถูก “ฟ้องร้องกลับ” และเพื่อใช้เป็น “หลักฐาน” สำคัญในการพูดคุยไม่ใช่การกล่าวอ้างลอยๆ

5 ดูประกาศ คสช. ฉบับที่ 22/2557 เรื่อง การจัดส่วนงาน การกำหนดอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ

เดินทาง ข้อความที่โพสต์ในสื่อออนไลน์ บทบาททางการเมือง ภาพถ่ายการไปร่วมกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น แต่ชุดข้อมูลดังกล่าวมีแนวโน้มไม่เกี่ยวกับปัญหา “ความมั่นคงของรัฐ” ตามความเข้าใจในสังคมปกติแต่อย่างใด ทั้งยังล่อลวงและละเมิดสิทธิส่วนตัวของบุคคล

จากกรอบคิดและปฏิบัติการข้างต้น ไม่ว่าใครก็อาจตกเป็น “เป้าหมาย” หากแสดงออกในเชิงคัดค้าน คสช. บุคคลเป้าหมายหลายรายถูกจับตาสอดส่อง ทั้งในโลกออนไลน์และออฟไลน์ หากเคลื่อนไหวหรือแสดงความคิดเห็นทางการเมือง มักถูกเจ้าหน้าที่ทหารติดตามตัวหรือเรียกไปพูดคุย อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีตัวเลขแน่ชัดว่า คสช. และกองทัพ รวบรวมประวัติของบุคคลจำนวนทั้งหมดเท่าไร มีข้อมูลลักษณะใด และถูกใช้ดำเนินการอย่างไรบ้าง

การติดตามบุคคลเป้าหมายอย่างสม่ำเสมอ กลายเป็น “ภารกิจ” ของเจ้าหน้าที่ทหาร และถูกกำหนดเป็น “ภารกิจพบปะผู้เห็นต่างทางการเมือง” ดำเนินการโดย กก.รต. ในแต่ละพื้นที่⁹ ปฏิบัติการลักษณะนี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอด 4 ปีที่ผ่านมา ชี้ให้เห็นวิถีคิดของเจ้าหน้าที่ทหารที่แบ่งแยกผู้มีความเชื่อทางการเมืองไม่เหมือนตน เป็น “ผู้เห็นต่างทางการเมือง”

นอกจากการกำหนดกลุ่มเป้าหมายและบุคคลเป้าหมายแล้ว ยังมีการนำปฏิบัติการทางทหารอย่างปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร (Information Operations: IO) และปฏิบัติการจิตวิทยา (Psychological Operations หรือ “ปจว.”) มาใช้เพื่อดำเนินการทางการเมืองด้วย เช่น การนำเสนอข่าวสารต่อสาธารณะในลักษณะมุ่งทำลายภาพลักษณ์ของผู้แสดงออกทางการเมือง การทำสงครามข่าวสารในโลกออนไลน์ หรือการข่มขู่ขู่ทางการเมืองผ่านการ

ดำเนินคดีบางบุคคล เป็นต้น¹⁰

การมองพลเรือนในฐานะ “เป้าหมาย” และดำเนินปฏิบัติการจิตวิทยา ก่อนยกระดับไปสู่การดำเนินคดีต่อกลุ่มเป้าหมาย เพื่อป้องปราม-ข่มขู่ “ฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง” ทำให้เกิดความหวั่นกลัวในการแสดงออกวิพากษ์วิจารณ์ คสช. เช่น คดี “รินดา” ถูกเจ้าหน้าที่ทหารควบคุมตัวและกล่าวหาฐานยุยงปลุกปั่น ตามมาตรา 116 ประมวลกฎหมายอาญา และ พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ จากกรณีโพสต์ข่าวลือ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา โอนเงินหมื่นล้านไปยังประเทศสิงคโปร์ เจ้าหน้าที่ทหารระบุในเอกสารคดีฝ่ายโจทก์ว่า “การดำเนินการต่อเป้าหมายนี้ จึงเป็นการป้องปรามบุคคลที่มีแนวคิดต่อต้าน คสช. และ ๗๗๗ นรม. โดยตรงเพื่อลดระดับแนวร่วมให้ลดลง และน่าจะส่งผลให้เกิดความเกรงกลัวในการเผยแพร่ข้อความที่ไม่เหมาะสม...”¹¹

ทั้งนี้ ปฏิบัติการติดตามบุคคลดังกล่าว ยังคงอยู่ใต้ระบบบังคับบัญชาของทหาร เจ้าหน้าที่ระดับต่างๆ ต้องปฏิบัติตามคำสั่งแบบรวมศูนย์ และไม่อาจโต้แย้งผู้บังคับบัญชาได้ ผู้ถูกติดตามตัวหลายคนพบว่าเจ้าหน้าที่ทหารหรือตำรวจที่มาพบที่บ้านระบุเพียง “นายสั่งมา” กิจกรรมต่างๆ ถูกห้ามเพียงเพราะ “นายไม่สบายใจ” โดยเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติการในหลายกรณีไม่สามารถอธิบายได้ชัดเจนว่าการแสดงออกหรือกิจกรรมนั้น เหตุใดจึงเป็นปัญหา หรือกระทบต่อความมั่นคงหรือความสงบเรียบร้อยอย่างไร เพียงแต่อ้าง “นาย” ขึ้นมาลอยๆ

“ที่ไหนๆ ก็มีทหาร” : เมื่อกองทัพขยายเขตแดนอำนาจเข้าไปในปริมณฑลต่างๆ

อีกมิติหนึ่งของกระบวนการทำให้ลักษณะ

9 ดูตัวอย่างวิธีรายงานการปฏิบัติการกิจลักษณะนี้ของเจ้าหน้าที่ทหารในพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร ในสำนักข่าวประชาไท (21 มกราคม 2561) “จากคนเสื้อแดงถึง วาสนา นาน่วม: ‘ถ้าอยากรายงานข่าวของเราทำไมไม่มาสัมภาษณ์เรา’” <https://prachatai.com/journal/2018/01/75048>

10 โดยปกติแล้ว IO เป็นยุทธการทางทหารที่ใช้ต่อข้าศึกศัตรู โดยเป็น “ปฏิบัติการที่มุ่งสร้างผลกระทบหรืออิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจ ข่าวสาร ระบบสารสนเทศ ของฝ่ายตรงข้าม หรือกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ รวมไปถึงปฏิบัติการเพื่อป้องกันข่าวสารและระบบสารสนเทศของฝ่ายเรา” มีเป้าหมายเพื่อทำให้ “ฝ่ายเรา” อยู่ในสถานะที่ “เหนือกว่า” ฝ่ายตรงข้าม ดูเพิ่มเติมในรายงานศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (19 ก.ค. 2560) “เรียกผิดตัว-บิดเบือนข้อเท็จจริง: ความไร้ประสิทธิภาพของงานข่าว และปฏิบัติการข่าวสารทหาร?” <http://www.tlhr2014.com/th/?p=4701>

11 เอกสารโจทก์คดี อ.3530/2559 ศาลอาญา หมาย จ.6 “ผลการตรวจสอบบุคคลที่เกี่ยวข้อง”

ทางทหารเกิดขึ้นในยุค คสช. คือการขยายบทบาทและอำนาจของกองทัพในโครงสร้างทางการเมืองอย่างกว้างขวาง ผ่านบุคลากรของกองทัพที่เข้าไปใช้อำนาจรัฐในงานของพลเรือน ส่งผลให้ทหารมีอำนาจในการบริหารประเทศ และกรอบคิดแบบทหารมีอิทธิพลต่อหน่วยงานของรัฐ อิทธิพลเหล่านี้มีแนวโน้มจะดำรงอยู่ต่อไป แม้ผ่านยุค คสช. ไปแล้วก็ตาม

• ทหารเข้าไปใช้อำนาจของฝ่ายบริหาร

ปัจจุบัน คสช. มีสมาชิกทั้งหมด 15 คน ประกอบด้วยทหาร 12 คน ตำรวจ 2 คน มีเพียงนายมีชัย ฤชุพันธุ์ เป็นพลเรือนเพียงคนเดียว ส่วนผู้ปฏิบัติงานใน คสช. แทบทั้งหมดเป็นเจ้าหน้าที่ทหาร เช่น ตำแหน่งรองเลขาธิการและที่ปรึกษาประจำผู้ดำรงตำแหน่งใน คสช. ทั้งหมด 34 คน มีทหารทั้งหมด 27 คน และตำรวจอีก 4 คน¹²

นอกจากนี้ คสช. ยังจัดให้เจ้าหน้าที่ของตนเข้าไปมีส่วนกำกับดูแลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในกระทรวงต่างๆ ทั้งใน ฝ่ายความมั่นคง, ฝ่ายสังคมและจิตวิทยา, ฝ่ายเศรษฐกิจ, ฝ่ายกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม, ฝ่ายกิจการพิเศษ, สำนักงานเลขาธิการ คสช. และในกองกำลังรักษาความสงบเรียบร้อย ทำให้เกิดการใช้อำนาจซ้อนทับกับเจ้าหน้าที่พลเรือนในระบบราชการปกติ

ส่วนคณะรัฐมนตรีซึ่งแยกไม่ออกจาก คสช. พบว่า นับแต่เริ่มตั้งรัฐบาลทหารจนถึงปัจจุบัน พล.อ.ประยุทธ์ ปรับคณะรัฐมนตรีมาแล้ว 5 ครั้ง มีทหารเคยดำรงตำแหน่งและยังอยู่ในคณะรัฐมนตรี 15 คน นอกจากตำแหน่งนายกฯ และรองนายกฯ ที่ พล.อ.ประยุทธ์ จันทรโอชา และ พล.อ.ประวิตร วงศ์สุวรรณ อยู่ในตำแหน่งโดยตลอดแล้ว บุคลากรของกองทัพยังเข้าไปกำกับดูแลงานในกระทรวงสำคัญทั้งกระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงยุติธรรม ทำให้ทั้ง คสช. และรัฐบาลทหารข้างต้น เป็นผู้ใช้อำนาจบริหารประเทศ การตัดสินใจดำเนินงานภายใต้นโยบายทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือแม้แต่การต่างประเทศ ที่นำโดยกองทัพและทหาร จะส่งผลผูกพันประเทศไทยต่อไปในอนาคต

12 ดูในคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 6/2560 เรื่อง แต่งตั้งผู้ปฏิบัติงานในคณะรักษาความสงบแห่งชาติ

นอกจากนี้ เพื่ออ้างความชอบด้วยกฎหมายในการกระทำดังกล่าว พบว่า คสช. ออกคำสั่งแล้ว 208 ฉบับ ประกาศ คสช. 128 ฉบับ ส่วนหัวหน้า คสช. ใช้อำนาจตามมาตรา 44 ออกคำสั่งหัวหน้า คสช. แล้วกว่า 188 ฉบับ¹³ ประกาศและคำสั่งของคณะรัฐประหารเหล่านี้ถูกทำให้มีผลบังคับใช้อยู่ แม้ คสช. จะพ้นจากอำนาจไปและมีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่แล้วก็ตาม หากไม่มีกระบวนการยกเลิกกฎหมายเหล่านี้เกิดขึ้น

• ทหารเข้าไปใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ

หลังการรัฐประหาร คสช. ยกเลิกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาและแต่งตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) ที่หัวหน้า คสช. เป็นผู้เลือกสมาชิกทั้งหมด

สนช. กลายเป็นผู้ใช้อำนาจ “นิติบัญญัติ” แทนสภาในระบบปกติ ทั้งการออกกฎหมาย พิจารณาสถิติสัญญาที่เกี่ยวข้องกับต่างประเทศ และให้ความเห็นชอบต่อการดำรงตำแหน่งของบุคคลบางตำแหน่ง โดยไม่มีฝ่ายค้านคอยตรวจสอบตลอด 4 ปีที่ผ่านมา

สนช. มีสมาชิกทั้งหมด 250 คน ประกอบด้วยทหารจากทุกเหล่าทัพรวม 145 คน หรือร้อยละ 58 หากรวมสมาชิกที่เคยเป็นข้าราชการ หรือทำงานในหน่วยงานราชการ หรือรัฐวิสาหกิจทุกประเภทจะมีจำนวนถึง 223 คน หรือร้อยละ 89 ของสมาชิกทั้งหมด¹⁴ ถึงปัจจุบัน สนช. ผ่านร่างกฎหมายมาแล้วกว่า 300 ฉบับ¹⁵ กฎหมายเหล่านี้ถูกตราเป็นพระราชบัญญัติจากการพิจารณาจากสภาเดียว โดยผู้พิจารณากฎหมายที่ไม่ยึดโยงกับประชาชน และแทบไม่มีส่วนร่วมจากประชาชน แต่กลับมีผลเช่นเดียวกับกฎหมายที่มาจากสภาพักติ และยังมีผลบังคับใช้ต่อ

13 ข้อมูล ณ 16 วันที่ พฤษภาคม 2561 ดูเพิ่มเติมในศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (19 ก.ย. 2560) “เมื่อประกาศ/คำสั่ง คสช. (อาจ) ไม่มีวันหมดอายุ” <http://www.thlr2014.com/th/?p=5202>

14 แยกได้เป็นทหารประจำการ 90 คน และทหารที่เกษียณอายุราชการแล้ว 55 คน ข้อมูลจากศูนย์ข้อมูลคดีสิทธิและเสรีภาพ (ilaw) (5 ก.พ. 2560) “ใครออกกฎหมาย? 1: “สภาทหาร-สภาผลประโยชน์” เมื่อคนใกล้ชิดผู้นำประเทศอยู่เต็มสนช.” <https://ilaw.or.th/node/4407>

15 ดูเดอะสแตนดาร์ด (1 มกราคม 2561) “ประธานสนช. ชี้ ผลงานปี 60 ผ่าน กม. กว่า 300 ฉบับ ยืนยันมีคุณภาพ เป็นไปตามหลักนิติรัฐ” <https://thestandard.co/60-years-more-than-300-laws/>

ไป แม้ คสช. ลงจากอำนาจ

นอกจากนี้ การทำหน้าที่ของ สนช. ซึ่งมีได้มีพื้นฐานมาจากความเห็นชอบของประชาชน ยังทำให้กระบวนการร่างกฎหมายเปิดช่องให้เจ้าหน้าที่ทหารเข้าแทรกแซง หรือได้ประโยชน์จากการทำหน้าที่ เช่น กรณี สนช. กำลังพิจารณาร่างพระราชบัญญัติเทียบตำแหน่งข้าราชการทหารกับข้าราชการพลเรือน พ.ศ.... เพื่อกำหนดให้ข้าราชการทหารที่รับราชการหรือเคยรับราชการ มีอำนาจและหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดินระดับหัวหน้าราชการในสังกัดกระทรวงกลาโหมชั้นยศพลตรี พลเรือตรี พลอากาศตรี เทียบเท่ากับข้าราชการพลเรือนที่รับราชการหรือเคยรับราชการในตำแหน่งอธิบดี¹⁶ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ที่กำหนดให้กรรมการขององค์กรอิสระ เช่น คณะกรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดิน คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ต้องมีคุณสมบัติรับราชการหรือเคยรับราชการในตำแหน่งไม่ต่ำกว่าอธิบดีกรมหรือหัวหน้าส่วนราชการที่เทียบเท่ามาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี การกำหนดให้ยศพลตรีเทียบเท่าอธิบดีจึงเป็นการเปิดช่องให้ทหารเข้ารับตำแหน่งในองค์กรอิสระได้เช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ 4 ปีที่ผ่านมา คณะกรรมการชุดต่างๆ ที่ คสช. แต่งตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการ “ปฏิรูป” และ “ปรองดอง” ล้วนมีทหารจำนวนมากอยู่ในตำแหน่ง เช่น สมาชิกสภาปฏิรูปแห่งชาติจากทั้งหมด 250 คน มีทหารจำนวน 32 คน และสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ จากทั้งหมด 200 คน มีทหารทั้งหมด 65 คน หากนับบุคคลที่มียศตำรวจด้วยจะมีทั้งหมด 78 คน คิดเป็นร้อยละ 39 ของสภา ทั้งหมดมาจากการแต่งตั้งของหัวหน้า คสช. ยังไม่รวมถึงกลุ่มข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่พลเรือนอื่น ที่มีแนวคิดทางการเมืองในทางสนับสนุนการรัฐประหารและการใช้อำนาจของกองทัพอีกด้วย

ส่วนคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งเป็นองค์กรหลักในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติ และกำกับดูแลการปฏิรูปประเทศให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ ประกอบด้วยกรรมการโดยตำแหน่ง

และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจากการแต่งตั้งโดยรัฐบาลทหารรวม 29 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 คน สามารถดำรงตำแหน่งต่อได้อีก 5 ปี ขณะที่คณะกรรมการโดยตำแหน่งแม้จะมีการหมุนเวียนกันไป แต่บางส่วนถูกกำหนดไว้แล้วซึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ทหาร ทั้งปลัดกลาโหม ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ผู้นำเหล่าทัพ และเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ ซึ่งยุทธศาสตร์นี้มีวาระการดำเนินงานถึง 20 ปีและกำกับควบคุมรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งอีกต่อไป

อีกทั้ง รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ในบทเฉพาะกาล มาตรา 269 ยังเปิดช่องให้ คสช. แต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาชุดใหม่ ทั้งหมด 250 คน จากการเสนอชื่อโดยคณะกรรมการการเลือกตั้งและคณะกรรมการสรรหา ทั้งยังกำหนดให้สมาชิกส่วนหนึ่งเป็นทหารโดยตำแหน่ง เช่น ผู้บัญชาการทหารสูงสุด และผู้บัญชาการทั้งสามเหล่าทัพ ทำให้กองทัพและทหารจะยังอยู่ในตำแหน่งและมีความชอบธรรมในการใช้อำนาจนิติบัญญัติผ่านทางวุฒิสภาในอนาคต

• ทหารเข้าไปแทรกแซงกระบวนการยุติธรรม

หลังรัฐประหาร ทหารยังเข้าไปเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมแทบทุกขั้นตอน ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนเคยนำเสนอรายงาน “กระบวนการยุติธรรมที่ขึ้นาโดยทหาร” โดยสรุป ช่วงแรกหลังรัฐประหาร คสช. มีบทบาทเข้าไปควบคุมวงจรของกระบวนการยุติธรรมตลอดกระบวนการ โดยเฉพาะในคดีที่เป็นการใช้สิทธิทางการเมืองและสิทธิพลเมือง ตั้งแต่การกำหนดให้การกระทำใดการกระทำหนึ่งเป็นความผิด ผ่านการออกคำสั่งคณะรัฐประหาร การจับกุมและควบคุมผู้ต้องสงสัยโดยทหาร การเอาข้อมูลจากบุคคลโดยใช้อำนาจโดยมิชอบระหว่างถูกควบคุมตัวในค่ายทหาร ก่อนนำตัวส่งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจในชั้นสอบสวน ซึ่งเจ้าหน้าที่ทหารสามารถร่วมสอบสวนได้จนถึงพนักงานอัยการทหารที่ทำความเข้าใจว่าจะดำเนินคดีกับพลเรือนหรือไม่ภายใต้ระบบบังคับบัญชาของมณฑลทหารบกต่างๆ โดยมีศาลและตุลาการทหารเป็นผู้วินิจฉัยและตัดสินคดี¹⁷

16 ร่างพระราชบัญญัติเทียบตำแหน่งข้าราชการทหารกับข้าราชการพลเรือน พ.ศ.... <http://www.senate.go.th/w3c/senate/spaw2/uploads/files/img-180430143459.pdf>

17 ดูเพิ่มเติมในรายงานศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (2558) “หนึ่งปีหลังการรัฐประหาร 2557 “กระบวนการยุติธรรมลายพราง ภายใต้ คสช.”” <https://tlhr2014.wordpress.com/2015/06/04/1yraftercoup/>

แม้หลังคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 55/2559 ลงวันที่ 12 ก.ย. 2559 จะออกมาเพื่อยกเลิกการพิจารณาคดีบางประเภทในศาลทหาร แต่คดีที่เกิดขึ้นในระหว่างก่อนหน้าก็ยังถูกพิจารณาโดยศาลทหาร และทหารยังสามารถเข้าแทรกแซงกระบวนการยุติธรรมในชั้นตำรวจและชั้นพนักงานอัยการ อย่างน้อยในแง่โครงสร้างที่ คสช. กำหนดให้หัวหน้าฝ่ายกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของ คสช. มีหน้าที่กำกับดูแลสำนักงานอัยการสูงสุด ส่วนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ถูกกำกับดูแลโดยตรงจากนโยบายที่สั่งโดย คสช.

คสช. ยังแทรกแซงโครงสร้างกิจการและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทั้งการกำหนดให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา หรือเป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจตามวิธีพิจารณาความอาญา ตามคำสั่งและประกาศ คสช. มากกว่า 10 ฉบับ ซึ่งกระทบต่อความเป็นอิสระของงานตำรวจและพนักงานสอบสวน โดยเฉพาะกรณีเกี่ยวกับการแสดงออกทางการเมืองในยุค คสช.¹⁸

• ทหารเข้าไปมีอิทธิพลในงานของฝ่ายปกครอง และส่วนราชการต่างๆ

หลังการรัฐประหาร ปี 2557 หัวหน้า คสช. อ้างอำนาจตามมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2557 ออกคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 51/2560 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ร.บ.การรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ.2551 โดยจัดระบบโครงสร้างกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญด้านความมั่นคงที่กองทัพควบคุมดูแล ด้วยการขยายคำนิยาม “การรักษาความมั่นคงภายใน” ให้หมายรวมถึงการป้องกันสาธารณภัย การเพิ่มข้อกำหนดให้จัดสรรงบประมาณตามแผนและแนวทางของ กอ.รมน. การกำหนดโครงสร้างของ “กอ.รมน.ภาค” และ “กอ.รมน.จังหวัด” ให้ชัดเจนขึ้น โดยระดับภาคให้แม่ทัพภาคเป็น ผอ.รมน.ภาค และกำหนดให้หน่วยงานต่างๆ ระดับพื้นที่เข้ามาเป็นคณะกรรมการ ทั้งอธิบดีอัยการภาค แม่ทัพน้อย

ผู้บัญชาการตำรวจภูธรภาค ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น ส่วนในระดับจังหวัด ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็น ผอ.รมน. ก็กำหนดให้มีคณะกรรมการ ทั้งอัยการจังหวัด รองผู้ว่าราชการจังหวัด รองผู้อำนวยการฝ่ายทหาร ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัด หัวหน้าสำนักงานจังหวัด ท้องถิ่นจังหวัด โยธาธิการและผังเมืองจังหวัด ผู้แทนจากส่วนราชการระดับจังหวัดต่างๆ รวมทั้งผู้แทนมณฑลทหารบก เป็นองค์ประกอบหนึ่งของคณะกรรมการด้วย

คำสั่งดังกล่าวทำให้ กอ.รมน. กลายเป็น “ผู้ควบคุมงานด้านความมั่นคง” และ “แม่ข่าย” ของการปฏิบัติการด้านความมั่นคงและการป้องกันบรรเทาสาธารณภัย โดยรวมทั้งหน่วยงานทางปกครอง หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม หน่วยงานราชการในพื้นที่ เข้ามาอยู่ภายใต้บังคับประกอบของ กอ.รมน. และทำให้ทหารซึ่งปกติอยู่ภายใต้กระทรวงกลาโหม มีอำนาจในการสั่งการหรือประชุมข้ามกระทรวงในระดับพื้นที่

นอกจากนี้ นักวิชาการที่ศึกษาบทบาทของ กอ.รมน. ชี้ให้เห็นว่า กอ.รมน. ยังเข้าไปมีบทบาทการจัดตั้งมวลชนในท้องถิ่น โดยอาศัยกลไกของกระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข รวมทั้งกระทรวงศึกษาธิการ ผ่านการฝึกอบรมครูในโรงเรียน การจัดนักพูดเข้าไปโฆษณาประชาสัมพันธ์ หรือการตั้งกลุ่มแม่บ้านเพื่อพัฒนางานด้านต่างๆ ทั้งยังสร้างเครือข่ายจับตาสอดส่องความเคลื่อนไหวของประชาชนในพื้นที่ และการแสดงความคิดเห็นในสื่อสังคมออนไลน์ด้วย¹⁹

บทบาทของ กอ.รมน. หลังรัฐประหารครั้งนี้ ยังขยายตัวผ่านการถูกตั้งเป็น “แกนกลาง” ในการดำเนินงานประเด็นต่างๆ เช่น คำสั่ง คสช. ฉบับที่ 64/2557 เรื่อง การปราบปรามทำลายป่าไม้ และแผนแม่บทป่าไม้ ซึ่งให้ กอ.รมน. มีอำนาจเต็มในการสั่งการ ควบคุม และรายงานผลการปฏิบัติงานโดยหน่วยงานที่รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาป่าไม้

18 ดูเพิ่มเติมในรายงานศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (2560) “คสช. กับการแทรกแซงกิจการตำรวจ : เมื่อเจ้าหน้าที่ทหารเป็นพนักงานสอบสวน (1)” <http://www.tlhr2014.com/th/?p=5466> และ “คสช. กับการแทรกแซงกิจการตำรวจ : การปฏิรูปตำรวจโดยประกาศ คสช. (2)” <http://www.tlhr2014.com/th/?p=5522>

19 ดูใน “พวงทอง ภาวครพันธุ์ : กองทัพ การเมืองมวลชน และความมั่นคงภายในประเทศ” <https://www.the101.world/thoughts/puangthong-interview-on-military-operations/> และ “พวงทอง ภาวครพันธุ์: 10 ปี กม.ความมั่นคงภายใน ประชาธิปไตยคือภัยความมั่นคง” <https://www.prachatai.com/journal/2018/02/75615>

ต้องรายงานผลต่อ กอ.รมน.²⁰ นอกจากนี้ กอ.รมน. ยังแสดงบทบาทในลักษณะเข้าไปสนับสนุนโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ในพื้นที่ต่างๆ ที่ประชาชนยังคัดค้านโครงการอยู่ เช่น กรณีโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าเทพา จังหวัดสงขลา หรือกรณีการขุดเจาะสำรวจและผลิตปิโตรเลียมในพื้นที่หมู่บ้านนามูล-ดุนสาด จังหวัดขอนแก่น²¹

จะเห็นได้ว่า ทหารเข้าไปมีบทบาทในโครงสร้างทางการเมืองต่างๆ และยังขยายอำนาจเข้าไปจัดการหรือดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจสังคมจำนวนมาก ซึ่งทหารไม่ได้มีบทบาทโดยตรงมาก่อนหรือเคยมีบทบาทแต่ก็ไม่ได้มากนัก²² บทบาททั้งของ กอ.รมน. และเจ้าหน้าที่ทหารในหลายมิติเหล่านี้จะดำรงอยู่ต่อไป แม้จะไม่มีคสช. แล้วก็ตาม จนอาจกล่าวได้ว่า ไม่ว่า คสช. จะได้สืบทอดอำนาจต่อไปหรือไม่ แต่กองทัพได้ดำเนินการขยายและสืบทอดอำนาจในระบอบการเมืองในอนาคตในหลายมิติต่อไปแล้ว

2. การสถาปนาการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จของคณะรัฐประหารให้อยู่อย่างถาวรในรัฐธรรมนูญ

ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งหลังรัฐประหารครั้งนี้ คือการที่คณะรัฐประหารสร้างและผลักดันการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จ ซึ่งเป็นอำนาจในภาวะยกเว้นชั่วคราวระหว่าง “สถานการณ์ฉุกเฉิน” ให้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญ (Constitutionalization of

Absolutism)

ระบบกฎหมายในการปกครองแบบนิติรัฐต้องประกันสิทธิเสรีภาพของบุคคล และการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ รวมถึงต้องเคารพต่อกฎหมายอย่างเคร่งครัดทั้งในทางรูปแบบและเนื้อหา มีกลไกตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายและความรับผิดชอบของฝ่ายบริหาร และฝ่ายนิติบัญญัติโดยองค์กรตุลาการ รวมถึงมีเส้นแบ่งที่ชัดเจนระหว่างภารกิจการบังคับใช้กฎหมายภายในประเทศของฝ่ายพลเรือน อย่างฝ่ายปกครอง ตำรวจ ศาลยุติธรรม และภารกิจในการรักษาความมั่นคงภายในรัฐ-การป้องกันประเทศของทหาร รวมถึงความเป็นใหญ่ของพลเรือนเหนือทหาร (Civilian Supremacy)

หากบางช่วงเวลา เมื่อเกิดสถานการณ์ที่กระทบต่อการดำรงอยู่ของรัฐ เช่น ภัยพิบัติสาธารณะ โรคระบาด สงคราม จลาจล การก่อการร้าย เป็นต้น แม้มีข้อถกเถียงอยู่มาก แต่บางระบบกฎหมายก็ยินยอมให้มีการเปลี่ยนมาใช้ระบบกฎหมายในสถานการณ์ฉุกเฉิน ซึ่งเป็นระบบชั่วคราว เพื่อแก้ไขสถานการณ์ให้จบลง รักษาความสงบเรียบร้อย และรักษาระบบกฎหมายปกติไว้²³ ระบบกฎหมายเช่นนี้ยินยอมให้ลดระดับความเข้มข้นในการประกันสิทธิเสรีภาพของบุคคลลง บางกรณีฝ่ายบริหารจะมีอำนาจเพิ่มมากขึ้น รวมถึงสามารถก้าวล่วงเข้าไปใช้อำนาจนิติบัญญัติได้²⁴ ส่วนองค์กรตุลาการจะไม่ใช้ความชอบด้วยกฎหมายในสถานการณ์ปกติเป็นฐานตรวจสอบการกระทำของฝ่ายบริหาร บางครั้งการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายก็อาจหลุดพ้นจากความรับผิดชอบ²⁵ ท้ายที่สุดบางระบบกฎหมายในสถานการณ์ฉุกเฉิน จะอนุญาตให้โอนภารกิจการบังคับใช้กฎหมายภายในประเทศที่เป็นของพลเรือนให้ทหารเป็นการชั่วคราวได้

20 ดูเพิ่มเติมใน “เปิดรายงาน Land Watch ผลกระทบคำสั่ง คสช. ฉบับที่ 64/2557, 66/2557 และแผนแม่บทป่าไม้ฯ”

https://tlhr2014.wordpress.com/2015/09/22/landwatch_report/

21 กรณีโรงไฟฟ้าเทพา กอ.รมน.ภาค 4 มีบทบาทในการประชาสัมพันธ์ให้สื่อมวลชนไปติดตามทำข่าวกลุ่มประชาชนที่สนับสนุนการก่อสร้างโรงไฟฟ้า ในกรณีนามูล-ดุนสาด ทหารจาก กอ.รมน. เข้าคุ้มกันรถขนอุปกรณ์ของบริษัทขณะเข้าไปในพื้นที่หลุมขุดเจาะสำรวจ ท่ามกลางกลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านการดำเนินการ ทั้งสองกรณีเป็นเพียงตัวอย่างบทบาทของ กอ.รมน. ต่อความขัดแย้งของชุมชนทั่วประเทศเท่านั้น ดูใน เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ (2 ธ.ค. 2560) “ในนาม กอ.รมน. ขำขมผลักดันโรงไฟฟ้าถ่านหินเทพาด้วยชีวิต” <https://prachatai.com/journal/2017/12/74418>

22 เช่น เรื่องป่าไม้ที่ดิน เขตเศรษฐกิจพิเศษ ปัญหาผู้มีอิทธิพล การทุจริตคอร์รัปชัน ประเด็นการจัดระเบียบสังคมต่างๆ เช่น ร้านเกมส์ เงินกู้ยืมระบบ สลากกินแบ่งรัฐบาล บ่อนการพนัน การจัดระเบียบทางเท้า-รถโดยสารสาธารณะ หรือการแก้ไขบรรเทาสาธารณภัย เป็นต้น

23 วรเจตน์ ภาคีรัตน์ (2555) คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน. โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: หน้า 217.

24 รายละเอียดปรากฏในพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 อำนาจการตราพระราชกำหนดในสถานการณ์ฉุกเฉินของฝ่ายบริหารในระบบกฎหมายไทย ปรากฏตั้งแต่พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินชั่วคราว พ.ศ.2475 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

25 สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2545) หลักกฎหมายปกครองฝรั่งเศส. กรุงเทพมหานคร: หน้า 83-86.

ระบบกฎหมายอำนาจเบ็ดเสร็จของ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ แม้ คสช. จะทำการรัฐประหาร โดยอ้างความสงบเรียบร้อยของประเทศ จนคล้ายกับการใช้อำนาจพิเศษของ คสช. ทั้งในรูปแบบคำสั่ง/ประกาศ คสช. กฎหมายจาก สนช. และรัฐธรรมนูญ มีลักษณะสอดคล้องกับระบบกฎหมายในสถานการณ์ฉุกเฉิน ที่มีขึ้นเพื่อพิทักษ์ระบบกฎหมายปกติและความสงบเรียบร้อย แต่หากพิจารณาโดยละเอียดจะพบความแตกต่างระหว่างระบบกฎหมายสถานการณ์ฉุกเฉินกับระบบกฎหมายของ คสช. ด้วยกันสี่ประการ ดังต่อไปนี้

ประการที่ 1 ที่มาของระบบกฎหมาย กล่าวคือ คสช. ทำรัฐประหารและทำลายระบบกฎหมายเดิมลง ผ่านการออกประกาศคณะรัฐประหาร ยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 คณะรัฐมนตรี และรัฐสภา ไม่ได้มาจากการงดเว้นการบังคับใช้ระบบกฎหมายปกติลงชั่วคราว เช่นในระบบกฎหมายในสถานการณ์ฉุกเฉินแต่อย่างใด

ประการที่ 2 เนื้อหาของระบบกฎหมาย กล่าวคือ เนื้อหาของระบบกฎหมายของ คสช. มีลักษณะให้อำนาจรวมศูนย์ ทั้งบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการอยู่ที่องค์กรเดียวเบ็ดเสร็จ โดยอำนาจดังกล่าวไม่อาจถูกตรวจสอบได้ และผู้ใช้อำนาจไม่ต้องรับผิดชอบต่อใช้อำนาจดังกล่าว ซึ่งขั้นตอนการทำให้อำนาจลักษณะนี้เป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมาย สามารถแบ่งออกเป็นสามช่วง ตามเหตุการณ์สำคัญทางกฎหมายเป็นเกณฑ์ กล่าวคือ

ระยะแรก ระหว่างวันที่ 22 พ.ค. 2557 ถึงวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2557 เป็นช่วงที่รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 หรือระบบกฎหมายเดิมถูกยกเลิก และอยู่ในช่วงรอยต่อระหว่างที่ คสช. ยังมิได้สร้างระบบกฎหมายขึ้นมาใหม่ ในช่วงนี้ระบบประกันสิทธิเสรีภาพของบุคคลตามกฎหมายรัฐธรรมนูญจึงถูกยกเลิกทั้งหมด คสช. ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จที่ได้มาจากการทำรัฐประหาร ปกครองและสั่งการองค์กรของรัฐและบุคคลในรูปแบบของประกาศ คสช. จำนวน 122 ฉบับ และคำสั่ง คสช. จำนวน 178 คำสั่ง

ระยะที่สอง นับตั้งแต่ประกาศรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2557 เมื่อวันที่ 22 ก.ค. 2557 ถึงก่อนประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 เป็นช่วงเวลาที่ระบบกฎหมายชั่วคราวถูกสร้างขึ้นในรูปแบบ

แบบของการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้แปรสภาพการใช้อำนาจในช่วงระยะแรกของ คสช. ให้เข้ามาอยู่ในระบบกฎหมายชั่วคราว ตั้งแต่การบัญญัติรับรองให้การรัฐประหารไม่เป็นความผิดตามกฎหมาย (มาตรา 48) รับรองให้คำสั่ง/ประกาศ คสช. มีสถานะบังคับใช้เป็นกฎหมายสมบูรณ์ (มาตรา 47) และทำให้อำนาจเบ็ดเสร็จที่มาจากรัฐประหารของ คสช. กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมายชั่วคราวต่อไป ผ่านการให้อำนาจหัวหน้า คสช. ออกคำสั่งหัวหน้า คสช. ตามมาตรา 44

ระยะที่สาม หลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 (ประกาศใช้วันที่ 6 เม.ย. 2560) กล่าวคือ แม้ประกาศใช้ “รัฐธรรมนูญฉบับถาวร” แล้ว แต่อำนาจเบ็ดเสร็จของหัวหน้า คสช. ตามมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ แม้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรจะรับรองสิทธิเสรีภาพไว้ในบทบัญญัติ แต่การใช้อำนาจที่มุ่งสนองเป้าหมายความมั่นคงของรัฐดังกล่าว ก็ดำรงอยู่เหนือสิทธิเสรีภาพของบุคคล โดยกำหนดให้รัฐสามารถอ้างความมั่นคงของรัฐที่มีลักษณะเป็นถ้อยคำกว้างๆ และเปิดโอกาสให้ใช้ดุลพินิจเข้าแทรกแซงสิทธิเสรีภาพของบุคคลได้ตามอำเภอใจ²⁶

ประการที่ 3 การตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายและความรับผิดชอบจากการใช้อำนาจ กล่าวคือ แม้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวแล้ว และมีการรับรองสิทธิเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญฉบับก่อน รวมถึงพันธกรณีระหว่างประเทศที่ไทยเป็นภาคี แต่บรรดาสิทธิเสรีภาพดังกล่าวก็ถูกยกเว้นการบังคับใช้ตั้งแต่ต้น เพราะระบบกฎหมายแบบอำนาจเบ็ดเสร็จของ คสช. ถูกออกแบบขึ้นโดยไม่ให้มีกลไกที่บุคคลสามารถตรวจสอบเนื้อหาและรูปแบบของกฎหมายที่ออกโดย คสช. และการปฏิบัติตามคำสั่ง/ประกาศ คสช. ว่าชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลหรือไม่ รวมไปถึงไม่สามารถเอาผิดทางอาญากับบุคคลที่กระทำรัฐประหารได้

26 ภาพสะท้อนว่าการตรากฎหมายภายใต้การปกครองของ คสช. มีการคำนึงความมั่นคงของรัฐเป็นหลัก คือหากเป็นช่วงก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2557 เหตุผลของการออกคำสั่ง/ประกาศ คสช. มักจะอ้างถึงความจำเป็นในการรักษาความสงบเรียบร้อย และหากเป็นช่วงหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2557 จะปรากฏในเงื่อนไขความจำเป็นที่ทำให้หัวหน้า คสช. ต้องออกคำสั่งโดยใช้อำนาจตามมาตรา 44

ประการที่ 4 ระยะเวลาการดำรงอยู่ กล่าวคือ ระบบกฎหมายเบ็ดเสร็จของ คสช. ข้างต้น จะมีได้ดำรงอยู่เพียงชั่วคราวและสิ้นสุดไปเมื่อเข้าสู่ระบบกฎหมายใหม่ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 แต่จะดำรงอยู่อย่างถาวรไม่สิ้นสุด เนื่องจากผลของมาตรา 279 ของรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกัน แม้จะมีระบบกฎหมายใหม่ที่มีการรับรองสิทธิเสรีภาพของบุคคลแล้ว แต่ประกาศ/คำสั่ง คสช. หรือคำสั่งหัวหน้า คสช. ทั้งหมดก็ยังมียุทธบังคับใช้เป็นกฎหมาย และไม่อาจถูกตรวจสอบได้เช่นเดิมต่อไป

จากข้อแตกต่างทั้งสี่ประการ สรุปได้ว่าระบบกฎหมายเบ็ดเสร็จไม่ได้มีลักษณะเป็นระบบกฎหมายในที่บังคับใช้ในสถานการณ์ฉุกเฉินเพียงชั่วคราว แต่เป็นระบบกฎหมายที่ คสช. มุ่งทำลายระบบกฎหมายเดิมลงและแปรสภาพการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จที่ปลอดการตรวจสอบและไม่ต้องรับผิดชอบให้กลายเป็นส่วนหนึ่งที่จะดำรงอยู่อย่างถาวรต่อไปในระบบกฎหมายปกติ แม้ว่าอำนาจของ คสช. จะสิ้นสุดไปก็ตาม และเมื่อพิจารณาประกอบกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 มาตรา 255-256 ซึ่งกำหนดเงื่อนไขทางกฎหมายในการแก้ไขรัฐธรรมนูญที่ยากยิ่ง จนอาจไม่สามารถแก้ไขได้ในความเป็นจริง ย่อมสนับสนุนได้ว่า คสช. ประสงค์ให้มรดกชิ้นนี้ดำรงอยู่กับสังคมไทยต่อไป

3. การใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการยกเว้นสิทธิเสรีภาพของบุคคล

การปกครองโดย “กฎหมาย” แบบ คสช. มีความแตกต่างประการสำคัญของรัฐที่เป็นนิติรัฐ กับรัฐภายใต้การปกครองแบบอำนาจเบ็ดเสร็จ คือรัฐที่เป็นนิติรัฐ (Rule of Law) เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ใช้อำนาจล่วงล้ำแดนสิทธิเสรีภาพของบุคคลจะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย มีกฎหมายให้อำนาจไว้ และเป็นไปโดยสมควรแก่เหตุ รัฐที่เป็นนิติรัฐยังให้ความสำคัญกับเนื้อหาของกฎหมาย โดยมีหลักประกันสิทธิเสรีภาพของบุคคลไว้ และรับรองสิทธิในการนำคดีมาฟ้องต่อศาล เพื่อให้ศาลที่เป็นอิสระและเป็นกลางเข้ามาตรวจสอบว่ากฎหมายหรือการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐมีเนื้อหาเป็นการละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนหรือไม่ แต่รัฐภายใต้การปกครองแบบอำนาจเบ็ดเสร็จอย่างในยุค คสช. แม้จะอ้างว่าเป็นการดำเนินการตามกฎหมาย แต่โดยเนื้อหาแล้วเป็นการปกครองที่แปลงอำนาจเบ็ดเสร็จและไม่อาจตรวจสอบได้ของคณะรัฐประหารให้อยู่ในรูปของตัวบทแบบ “กฎหมาย” เพื่อ

ใช้เป็นเครื่องมือปกครองและยกเว้นสิทธิเสรีภาพของบุคคล ทั้งศาลในฐานะองค์กรทางตุลาการยังเข้าไปรับรองและมีบทบาททำให้แนวทางการใช้กฎหมายของ คสช. ได้รับความชอบธรรมและดำเนินต่อไปอีกด้วย

ลักษณะการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการยกเว้นสิทธิเสรีภาพของบุคคลโดย คสช. ออกมาในรูปแบบ 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

ลักษณะที่ 1 การเปลี่ยนอำนาจของ คสช. ที่ได้มาโดยมิชอบและไม่ยึดโยงกับประชาชนตามหลักการประชาธิปไตยให้เป็น “กฎหมาย” เพื่อสร้างความชอบธรรมว่ามีลักษณะเป็นการปกครองโดยกฎหมายหรือนิติรัฐ มิใช่การใช้อำนาจโดยอำเภอใจของกองทัพผ่านวิธีการ 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบแรก การใช้อำนาจเบ็ดเสร็จให้รูปแบบคำสั่ง/ประกาศ คสช. หรือหัวหน้า คสช. พร้อมกับให้มาตรา 44 และมาตรา 47 ของรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2557 และมาตรา 279 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 รับรองให้มีสถานะเป็นกฎหมาย ชอบด้วยกฎหมาย และเป็นที่สุด และรูปแบบที่สอง ให้ สนช. ซึ่งเป็นองค์กรที่ก่อตั้งและแต่งตั้งโดย คสช. ทำหน้าที่ตรากฎหมายเสมือนรัฐสภาในสถานการณ์ปกติ

ลักษณะที่ 2 เจ้าหน้าที่รัฐและศาลบังคับใช้กฎหมายของ คสช. ในลักษณะเป็นการควบคุมสังคม เพื่อรักษาความมั่นคงของ คสช. และจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่เป็นปรปักษ์ทางการเมืองกับ คสช. ทำให้การใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญและพันธกรณีระหว่างประเทศ กลายเป็นความผิดทางอาญา ป้องปรามมิให้บุคคลแสดงออกซึ่งการต่อต้านการรัฐประหาร หรือคัดค้าน คสช.

ลักษณะที่ 3 การใช้และตีความกฎหมายที่มีอยู่เดิม ในลักษณะปิดกั้นการใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคล โดยกฎหมายสำคัญที่ถูกใช้ในลักษณะนี้ เช่น ข้อหาหมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ ตามมาตรา 112 ประมวลกฎหมายอาญา, ข้อหายุยงปลุกปั่น ตามมาตรา 116 ประมวลกฎหมายอาญา, พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ หรือข้อหาดูหมิ่นศาล ก่อให้เกิดการตีความกฎหมายที่กว้างกว่าตัวบท และก่อให้เกิดความไม่แน่นอนในขอบเขตของกฎหมาย หลายการกระทำที่ไม่นำเป็นความผิดตามกฎหมายในสภาวะปกติ กลับถูกกล่าวหาว่าดำเนินคดี ทำให้บุคคลไม่อาจทราบได้ล่วงหน้าว่าการกระทำใดบ้างที่เป็นความผิดทาง

กฎหมาย ส่งผลให้เกิดความหวาดกลัวที่จะใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคล และยุติการใช้เสรีภาพด้วยตัวเองในที่สุด

4. บทบาทของสถาบันตุลาการในฐานะผู้พิทักษ์การรัฐประหารและผลพวงทางกฎหมายของ คสช.

บทบาทสถาบันตุลาการในประเทศไทยต่อการรัฐประหารและการรักษาผลพวงทางกฎหมายของคณะรัฐประหารไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ แต่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่สืบมาอย่างต่อเนื่อง²⁷ โดยอาจพิจารณาบทบาทด้านนี้ของสถาบันตุลาการได้จากผลของคำพิพากษาใน 4 ประการ²⁸

ประการที่ 1 ผลของคำพิพากษาที่รับรองความสมบูรณ์ของการรัฐประหารของ คสช.

เงื่อนไขสำคัญที่จะตัดสินได้ว่าการรัฐประหารสำเร็จหรือไม่ โดยมากมักจะพิจารณาว่าเมื่อทำลายระบบกฎหมายเดิมลงแล้ว คณะรัฐประหารสามารถก่อตั้งระบบกฎหมายใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ กล่าวคือบุคคลหรือองค์กรของรัฐยอมรับและปฏิบัติตามระบบกฎหมายใหม่หรือไม่ แม้เบื้องต้นจะเป็นปัญหาข้อเท็จจริงที่ต้องดูว่าการรัฐประหารดังกล่าวมีประชาชน หรือองค์กรของรัฐ รวมถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐ ปฏิเสธการรัฐประหารและไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของคณะรัฐประหารอยู่หรือไม่ แต่ในทางกฎหมาย มีปัญหาว่าองค์กรใดจะเป็นผู้วินิจฉัยรับรองความสำเร็จของการรัฐประหาร ว่าได้ทำลายระบบกฎหมายเดิมจนสิ้นสภาพลงแล้ว และระบบกฎหมายใหม่ได้รับการสถาปนาสำเร็จ

27 จุดเริ่มต้นจากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2495 ที่รับรองการรัฐประหารวันที่ 8 พ.ย. 2490 และมีพัฒนาการเรื่อยมาตั้งแต่ (1) การรับรองผลผลิตจากการใช้อำนาจของคณะรัฐประหาร การปฏิบัติตามคำสั่งคณะรัฐประหารของเจ้าหน้าที่รัฐ ให้ชอบด้วยกฎหมายและพ้นความรับผิด (2) ใช้บังคับประการหรือคำสั่งของคณะรัฐประหารจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคล และ (3) รับรองให้ผลผลิตของคณะรัฐประหารดำรงอยู่ในระบบกฎหมายในฐานะกฎหมายต่อไปได้ แม้คณะรัฐประหารจะหมดอำนาจลงก็ตาม ดูเพิ่มเติมในปิยนุตร แสงนกกุล (2560) ศาลรัฐประหาร: ตุลาการ ระบอบเผด็จการและนิติรัฐประหาร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.

28 ดูประเด็นนี้โดยละเอียดใน ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (2560) “อภินิหารทางกฎหมาย” สถาบันตุลาการกับรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 บทวิเคราะห์ 3 ปีรัฐประหารของคสช., http://www.thhr2014.com/th/?wpfb_dl=42

สำหรับการรัฐประหาร 22 พ.ค. 2557 ศาลยุติธรรมมีส่วนสำคัญอย่างมากในการเป็นผู้วินิจฉัยประเด็นเหล่านี้ กรณีสำคัญคือคดีที่นายสมบัติ บุญงามอนงค์ ถูกกล่าวหาว่าฝ่าฝืนไม่มารายงานตัวต่อ คสช. คดีนี้ต่อสู้ว่าขณะที่ คสช. เรียกจำเลยรายงานตัว การรัฐประหารยังไม่แน่ชัดว่าจะสำเร็จหรือไม่ เนื่องจากพระมหากษัตริย์ยังไม่มีพระบรมราชโองการรองรับสถานะของ คสช. แต่อย่างไรก็ตาม ศาลฎีกาในคดีนี้พิพากษารับรองว่าการรัฐประหารของ คสช. สำเร็จแล้ว เนื่องจากไม่ปรากฏข้อเท็จจริงว่ามีประชาชนหรือองค์กรของรัฐต่อต้านการรัฐประหาร จน คสช. ไม่อาจบริหารประเทศได้ ระบบกฎหมายเดิมสิ้นสภาพผ่านการยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 คสช. มีฐานะเป็นรัฐอธิปัตย์และเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3578/2560)

ประการที่ 2 ผลของคำพิพากษาที่ทำให้การใช้อำนาจของ คสช. ในรูปแบบคำสั่ง/ประกาศ และพระราชบัญญัติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติเป็นส่วนหนึ่งในระบบกฎหมาย

การที่ศาลยอมรับและปฏิบัติตามคำสั่ง/ประกาศของ คสช. และหัวหน้า คสช. รวมถึงบรรดาพระราชบัญญัติของ สนช. คำพิพากษาหรือคำสั่งดังกล่าวย่อมส่งผลรับรองให้ผลผลิตของการใช้อำนาจของคณะรัฐประหารเหล่านี้มีสถานะเป็น “กฎหมาย” ขึ้นมา หลังการรัฐประหาร สถาบันตุลาการทั้งศาลยุติธรรมและศาลทหารมีส่วนสำคัญอย่างมากในการนำผลผลิตจากการใช้อำนาจของ คสช. มาบังคับใช้เป็นกฎหมายหรือรับรองให้มีสถานะทางกฎหมาย เช่น ศาลยุติธรรมและศาลทหารนำประกาศหรือคำสั่ง รวมถึงพระราชบัญญัติที่ตราขึ้นโดย สนช. ได้แก่ พ.ร.บ.การชุมนุมสาธารณะ พ.ศ.2558 และ พ.ร.บ.การออกเสียงประชามติร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2559 เป็นต้น มาพิจารณาลงโทษบุคคล หรือมีความเห็นรับรองว่าประกาศ คสช. มีสถานะเป็นกฎหมาย²⁹

ประการที่ 3 ผลคำพิพากษาที่สร้างผู้ถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพจากการใช้อำนาจของ คสช.

การที่ศาลนำบรรดาคำสั่ง/ประกาศ คสช. และคำสั่งหัวหน้า คสช. รวมถึงพระราชบัญญัติที่ตราโดย สนช. ที่ส่งผลละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคล มา

29 ดูตัวอย่างเช่น ความเห็นเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลของศาลถึงชั้น ความเห็นที่ ค.7/2559 ลงวันที่ 20 กันยายน 2559

บังคับใช้หรือรับรองให้มีสถานะทางกฎหมาย ผลของคำสั่งหรือคำพิพากษาดังกล่าวย่อมเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลโดยตัวเองอยู่แล้ว เช่น การพิพากษาลงโทษบุคคลที่ใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ³⁰ โดยวินิจฉัยตามประกาศ คสช. ที่ 7/2557 หรือคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 3/2558 รวมถึง พ.ร.บ.การชุมนุมสาธารณะ พ.ศ.2558 หรือการรับรองให้เจ้าพนักงานรักษาความสงบเรียบร้อยมีอำนาจควบคุมตัวบุคคลตามคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 3/2558 ได้³¹ เป็นต้น

ประการที่ 4 ผลคำพิพากษาที่สร้างเอกสิทธิ์คุ้มครองให้ คสช. และการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐที่ปฏิบัติตามคำสั่ง/ประกาศของ คสช. ให้ลอยนวลพ้นผิด (Impunity) และปลอดจากการตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมาย โดยอาจแยกพิจารณาได้เป็น

การกระทำแรก คือ การทำรัฐประหารของ คสช. โดยสภาพแล้วการกระทำความผิดดังกล่าวถือเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 113 แต่เมื่อ คสช. ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2557 กลับบัญญัติมาตรา 48 นิรโทษกรรมให้กับการกระทำความผิดของตนเอง

นักกิจกรรมกลุ่ม “พลเมืองได้กลับ” เคยยื่นฟ้อง คสช. ในข้อหาประมวลกฎหมายอาญามาตรา 113 และมาตรา 114 แต่ปรากฏว่าศาลอาญาพิพากษายกฟ้องโดยอ้างเหตุผลว่ารัฐธรรมนูญชั่วคราว พ.ศ. 2557 มาตรา 48 ยกเว้นความผิดให้การกระทำความผิดแล้ว ต่อมาศาลอุทธรณ์ก็วินิจฉัยยกฟ้องด้วยเหตุผลแบบเดียวกัน³² ปัจจุบันคดีอยู่ระหว่างฎีกา

การกระทำที่สอง คือ บรรดาคำสั่ง/ประกาศ คสช. ที่ออกก่อนประกาศใช้รัฐธรรมนูญ หลังรัฐประหาร คสช. ได้ออกประกาศ คสช. ฉบับที่ 37/2557 และฉบับที่ 38/2557 กำหนดให้ศาล

ทหารมีอำนาจพิจารณาตัดสินเรื่องในความผิดบางประเภท เมื่อประชาชนจำนวนหนึ่งเห็นว่าคดีของตนไม่ควรอยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลทหาร จึงยื่นคำร้องให้ศาลทบทวนความชอบด้วยรัฐธรรมนูญและพันธกรณีระหว่างประเทศของประกาศทั้งสองฉบับ ผ่านสองช่องทาง ได้แก่ การขอให้ศาลทหารส่งประกาศดังกล่าวให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญหรือไม่ กับการวินิจฉัยชี้ขาดเขตอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล

ในส่วนช่องทางแรก ศาลทหารยกคำร้องทั้งหมด โดยระบุว่ารัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดช่องทางตามกฎหมายให้ศาลทหารส่งเรื่องถึงศาลรัฐธรรมนูญได้ พร้อมวินิจฉัยในคำสั่งทั้งหมดว่าประกาศทั้งสองฉบับมีเนื้อหาชอบด้วยกฎหมาย ชอบด้วยรัฐธรรมนูญและเป็นที่สุด เนื่องจากมาตรา 47 ของรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ.2557 รับรองเอาไว้³³ ส่วนช่องทางที่สองก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน³⁴ นอกจากนี้คดีที่นายวัฒนา เมืองสุข ยื่นฟ้องเพิกถอนประกาศ คสช. ฉบับที่ 21/2557 ซึ่งห้ามนายวัฒนาและบุคคล 155 รายออกนอกประเทศ ต่อศาลปกครอง ทั้งศาลปกครองกลางและศาลปกครองสูงสุดมีคำสั่งไม่รับฟ้องโดยวินิจฉัยและให้เหตุผลเช่นเดียวกับศาลทหาร

การกระทำที่สาม คือ การออกคำสั่งหัวหน้า คสช. ตามมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2557 ซึ่งศาลปรับใช้มาตรา 44 ในทำนองเดียวกับมาตรา 47 เพื่อละเว้นการตรวจสอบการกระทำความผิด เช่น กรณีศาลปกครองกลางไม่รับพิจารณาคำฟ้องที่ขอให้ศาลตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 24/2558 เรื่องการแก้ไขการประมงที่ผิดกฎหมาย (คำสั่งหมายเลข 1938/2558) และกรณีศาลปกครองสูงสุด ไม่รับพิจารณาคำฟ้องที่ขอให้ศาลเพิกถอนคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 4/2559 เรื่องการยกเว้นการใช้บังคับกฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมสำหรับการประกอบกิจการบางประเภท (คำสั่งที่ พส.8/2559)

30 คดีของนายวิรัช วัฒนธรร ปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 486/2557 ศาลแขวงปทุมวัน เป็นต้น

31 คำสั่งศาลอาญา คดีหมายเลขแดงที่ ษ. 99/2558 ลงวันที่ 17 ธันวาคม 2558 และคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ คดีหมายเลขแดงที่ 16241/2559 ลงวันที่ 31 ธันวาคม 2559

32 คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ คดีหมายเลขดำที่ 2196/2558 และคดีหมายเลขแดงที่ 18002/2558 ลงวันที่ 23 พฤศจิกายน 2558

33 คำสั่งในคดีศาลทหารของสมบัติ บุญงามอนงค์, จิตรา คชเดช, กลุ่มพลเมืองได้กลับ, พันธศักดิ์ ศรีเทพ, นัชชา กองอุดม ดูเพิ่มเติมในศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (26 ก.พ. 2560) “บทสรุปการต่อสู้ของพลเรือนที่ไม่ยอมขึ้นศาลทหาร” <http://www.tlhr2014.com/th/?p=3563>

34 ความเห็นของศาลอาญาและศาลทหารกรุงเทพในความเห็นที่ 1/2559 ลงวันที่ 29 มกราคม 2559 คดีของนายพันศักดิ์ ศรีเทพ

สุดท้าย การกระทำที่สี่ คือ การใช้อำนาจตาม คำสั่ง/ประกาศ คสช. และหัวหน้า คสช. ของเจ้าหน้าที่ รัฐไม่ว่าจะเป็นฝ่ายปกครอง ตำรวจ หรือทหาร การ คุ้มครองเอกสิทธิ์ในส่วนนี้ปรากฏอย่างเด่นชัดในคดีที่ บุคคลซึ่งถูกเจ้าหน้าที่ทหารควบคุมตัวเป็นระยะเวลา 7 วัน ตามคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 3/2558 ญาติของผู้ถูกควบคุมตัวเคยยื่นคำร้องตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาอาญา มาตรา 90 ต่อศาลอาญา เพื่อขอให้ไต่สวนว่าการควบคุมตัวดังกล่าวชอบด้วยกฎหมาย หรือไม่ แต่ศาลก็วินิจฉัยไปในแนวทางเดียวว่า ทหารมี อำนาจตามคำสั่งดังกล่าว และเป็นการควบคุมตัวโดย ชอบด้วยกฎหมาย ✍️

สถานการณ์ การละเมิด สิทธิมนุษยชน 4 ปี หลังรัฐประหาร

ภายใต้ลักษณะสำคัญทางการเมืองและกฎหมายของระบอบ คสช. สามประการที่ได้กล่าวถึงข้างต้น ก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวาง โดยลักษณะการละเมิดสิทธิมนุษยชนสามารถจำแนกได้เป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ การละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยกระบวนการที่ไม่ใช่การดำเนินคดี และการละเมิดสิทธิมนุษยชนผ่านกระบวนการดำเนินคดีทางการเมือง

1. รูปแบบการละเมิดสิทธิ โดยกระบวนการที่ไม่ใช่ “การดำเนินคดี”

- การเรียกรายงานตัว การคุมตัวในค่ายทหารและการติดตามตัวที่บ้าน

ตลอด 4 ปีที่ผ่านมา เจ้าหน้าที่ทหารใช้วิธีการเรียกบุคคลมารายงานตัว ควบคุมตัวในค่ายทหาร และติดตามตัวที่บ้าน “บุคคลเป้าหมาย” จำนวนมาก หลายกรณีถูกติดตามและ “เฝ้าจับตา” อย่างต่อเนื่อง จากการรวบรวมข้อมูลพบว่าตลอด 4 ปีที่ผ่านมา

ประเทศไทยมีประชาชนที่ถูกเรียกรายงานตัวและปรับทัศนคติ อย่างน้อย 876 คน ถูกข่มขู่ คุกคามและติดตามอย่างน้อย 417 คน รวมทั้งสองรูปแบบกว่า 1,138 คน โดยหลายคนถูกกระทำในทั้งสองลักษณะ

กลุ่มประชาชนที่ถูกติดตามเป็นหลักและเป็นประจำ ได้แก่ กลุ่มนักการเมือง และแกนนำคนเสื้อแดงที่มีบทบาทในพื้นที่ต่างๆ ประชาชนกลุ่มนี้มีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองตลอดช่วงหลายปีที่ผ่านมา ก่อนการรัฐประหารปี 2557 และถูกเจ้าหน้าที่ทหารจับตา ตลอดทั้งจัดทำบัญชีรายชื่อและข้อมูลส่วนบุคคลไว้ก่อนแล้ว ดังนั้น กลุ่มคนเหล่านี้จึงเป็น “เป้าหมายหลัก” ในการติดตาม เรียกรายงานตัว ควบคุมตัวในค่ายทหาร และเฝ้าจับตาความเคลื่อนไหวโดยเจ้าหน้าที่ทหารในแต่ละพื้นที่ปฏิบัติการ

ด้านกลุ่มเคลื่อนไหวคัดค้านการรัฐประหาร หรือการใช้อำนาจของ คสช. ก็ถูกติดตามหลังทำกิจกรรม หรือหลังการแสดงออกเช่นกัน กลุ่มนี้มีทั้งนักศึกษา นักกิจกรรม นักวิชาการ ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง หรือผู้แสดงความคิดเห็นในโลกออนไลน์ที่มีคนติดตามค่อนข้างมาก แต่เจ้าหน้าที่อาจไม่เคยติดตามหรือจัดทำข้อมูลมาก่อน ประชาชนกลุ่มนี้ค่อยๆ ถูก “เพิ่มในรายชื่อ” หลังออกมาทำกิจกรรม ทำให้อาจถูกเรียกรายงานตัว ถูกเจ้าหน้าที่ไปติดตามพบตัวที่บ้าน หรือถูกดำเนินคดีในเวลาต่อมา

ผู้ถูกติดตามและจับตาจากเจ้าหน้าที่อาจเป็นบุคคลที่มีประวัติร่วมเคลื่อนไหวกับคนเสื้อเหลือง หรือกลุ่ม กปปส. หากแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ คสช. อย่างต่อเนื่อง เช่น กรณีวีระ สมความคิด ส่วนแกนนำชาวบ้านในพื้นที่ที่เคลื่อนไหวคัดค้านโครงการของรัฐหรือเอกชน ก็เป็นอีกกลุ่มที่ถูกติดตามจับตา หรือถูกเจ้าหน้าที่เดินทางไปพบ ส่วนมากเป็นช่วงการเตรียมการชุมนุมและหลังการชุมนุม หรือช่วงลงพื้นที่ของรัฐบาล คสช.

ในช่วงระยะปีแรกหลังรัฐประหาร

เจ้าหน้าที่มักจะอ้างอำนาจตามกฎหมายการศึก (ประกาศตั้งแต่วันที่ 20 พ.ค. 2557-1 เม.ย. 2558) ซึ่งเปิดโอกาสให้ทหารมีอำนาจเหนือเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือน และเปิดโอกาสให้ควบคุมตัวบุคคลได้ 7 วัน โดยปราศจากการแจ้งข้อกล่าวหาและไม่จำเป็นต้องนำตัวไปปรากฏต่อศาล หลังจากนั้น แม้จะยกเลิกกฎหมายการศึกแล้ว แต่หัวหน้า คสช. อาศัยอำนาจตามมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ.2557 ออกคำสั่งสำคัญ 2 ฉบับ คือ คำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 3/2558 และ 13/2559 ให้อำนาจทหารที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าพนักงานมีอำนาจในลักษณะคล้ายกฎหมายการศึก ทำให้คำสั่งทั้งสองฉบับและมาตรา 44 ถูกทหารใช้กล่าวอ้างในการจับกุม ควบคุมตัวในค่ายทหาร หรือเข้าตรวจค้น

อย่างไรก็ตาม ปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาและสถานการณ์ทางการเมือง เช่น ในช่วงแรกหลังการรัฐประหารถึงเดือนกรกฎาคม 2557 คสช. ออกคำสั่งเรียกบุคคลไปรายงานตัวจำนวน 472 รายชื่อ และยังเรียกไปรายงานตัวโดยไม่ออกคำสั่งอย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะในต่างจังหวัดที่เจ้าหน้าที่ทหารบุกเข้าควบคุมตัวหรือติดต่อบุคคลให้เข้ารายงานตัวที่ค่ายทหารโดยตรง รวมถึงควบคุมตัวผู้ออกมาชุมนุมคัดค้านรัฐประหารเข้าไปในค่ายทหารด้วย หลายคนถูกควบคุมตัวในค่ายไม่เกิน 7 วัน แต่มีบางรายถูกเจ้าหน้าที่ควบคุมตัวไว้เกิน 7 วัน เช่นกรณี น.ส.กริชสุตา คุณะเสน, กรณีนายยงยุทธ บุญดี หรือ “แดง ชินจัง”, กรณีนายสรารุช บำรุงกิตติคุณ เป็นต้น ผู้ถูกควบคุมตัวแทบทั้งหมด ยังต้องยินยอมลงนามในเงื่อนไขข้อตกลง (Memorandum of Understanding หรือ MOU) กับทางทหาร โดยเฉพาะข้อตกลงว่าจะไม่เคลื่อนไหวทางการเมืองอีก

ต่อมา คสช. กำหนดให้ผู้ที่ไม่มีมารายงานตัวตามประกาศหรือคำสั่งของ คสช. เป็นความผิดทางอาญา ตามประกาศ คสช. ฉบับที่ 41/2557³⁵ ถึงปัจจุบันมีผู้ถูกดำเนินคดีจากการไม่ไปรายงานตัวอย่างน้อย 14 คน บางคนที่ถูกเรียกรายงานตัวตัดสินใจไม่เข้ารายงานตัวตามคำสั่ง ทำให้ต้องเดินทางออกนอกประเทศ และมีสถานะเป็นผู้ลี้ภัยทางการเมือง ทั้ง

คสช. ยังออกคำสั่งให้การฝ่าฝืนเงื่อนไขการปล่อยตัวของบุคคลที่ถูกกักตัวตามกฎหมายการศึก (MOU) ช่วงแรกเป็นความผิดทางอาญา ตามประกาศ คสช. ฉบับที่ 40/2557 ปัจจุบันมีผู้ถูกดำเนินคดีตามข้อหาดังกล่าวอย่างน้อย 3 ราย ไม่นับการนำมาใช้เป็นข้ออ้างเพื่อ “ปราม” ผู้เคยลงชื่อในข้อตกลง ไม่ให้ทำกิจกรรมทางการเมือง คดีทั้งสองประเภทข้างต้นยังถูกกำหนดให้อยู่ในภายใต้การพิจารณาพิพากษาของศาลทหารอีกด้วย

ส่วนลักษณะการควบคุมตัวโดยการใช้อำนาจพิเศษของเจ้าหน้าที่ทหาร มักเป็นการควบคุมตัวที่ค่ายทหาร และอยู่ในสถานที่ปิดลับ บุคคลทั่วไป ญาติ และทนายความไม่สามารถติดต่อหรือเข้าถึงตัวผู้ถูกควบคุมได้ กระทั่งศาลก็ไม่เข้ามาตรวจสอบการใช้ อำนาจดังกล่าวของทหาร ที่อ้างว่ากระทำตามคำสั่งหัวหน้า คสช. ปฏิบัติการนี้มักนำมาใช้กับบุคคลที่ใช้สิทธิในเสรีภาพแห่งการแสดงความคิดเห็นและการชุมนุมโดยสงบสันติ ซึ่งทำให้การควบคุมตัวดังกล่าวเป็นการควบคุมตัวโดยมิชอบ

รูปแบบปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ทหารที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงอีกประการหนึ่ง คือ การควบคุมตัวครอบครัวของ “บุคคลเป้าหมาย” ไปแทน เมื่อเจ้าหน้าที่พยายามติดตามตัวบุคคลซึ่งเป็น “เป้าหมายหลัก” แล้วไม่พบตัว บางกรณีจะใช้วิธีการควบคุมตัวครอบครัว หรือญาติ ในฐานะ “เป้าหมายรอง” (ตามถ้อยคำที่ถูกใช้โดยเจ้าหน้าที่ทหารเอง) แทน เพื่อกดดันให้บุคคลที่เป็นเป้าหมายหลักเข้ารายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่ ระยะหลังแม้ไม่ได้ควบคุมตัว แต่ก็ใช้วิธีคุกคามหรือกดดันครอบครัวของนักกิจกรรมหรือนักศึกษาถึงที่บ้าน เป็นปฏิบัติการทางจิตวิทยาเพื่อควบคุมการทำกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวของ “บุคคลเป้าหมาย”³⁶ การดำเนินการดังกล่าวกระทบทั้งต่อเสรีภาพในการแสดงออก สิทธิในความเป็นส่วนตัว และสิทธิในการได้รับความมั่นคง

35 คำสั่งฉบับนี้กำหนดบทลงโทษจำคุกสูงสุดไม่เกิน 2 ปี ปรับไม่เกิน 40,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ทั้งยังสามารถห้ามการทำธุรกรรมทางการเงินหรือการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินได้

36 ในช่วงแรกหลังรัฐประหาร ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนพบว่ามากกว่า 10 กรณีขึ้นไป ที่ควบคุมตัวญาติไปแทนผู้ถูกติดตามตัว โดยญาติที่เจ้าหน้าที่นำตัวไปไม่มีบทบาทในกิจกรรมทางการเมืองใดๆ ดูเพิ่มเติมในศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (30 มิ.ย. 2559) “รายงานพิเศษ: เมื่อ ‘การคุกคามญาติพี่น้อง’ เป็นรูปแบบหนึ่งในปฏิบัติการละเมิดสิทธิของ คสช.” <http://www.tlhr2014.com/th/?p=782> และศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (24 เม.ย. 2561) “ปฏิบัติการเยี่ยมบ้านคนอยากเลือกตั้ง เพิ่มอุณหภูมิแสงร้อนให้ประเทศไทย” <http://www.tlhr2014.com/th/?p=6958>

ปลอดภัยของพลเมือง

ช่วง 2 ปีแรก การติดตาม “บุคคลเป้าหมาย” เป็นไปอย่างเข้มข้น ส่วนมากดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ทหาร บางรายที่ยังแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ คสช. หรือยังเคลื่อนไหวอยู่อาจถูกเรียกไปควบคุมตัวในค่ายทหารซ้ำ บางรายถูกเรียกให้ไปรายงานตัวที่ค่ายทหารทุกสัปดาห์ หรือถูกเจ้าหน้าที่ติดตามความเคลื่อนไหวที่บ้านเป็นประจำ ในช่วงแรก ผู้ถูกเรียกรายงานตัวโดยคำสั่ง คสช. ที่เป็นทางการ เมื่อจะเดินทางออกนอกประเทศหลังปล่อยตัว ยังต้องทำเรื่องขออนุญาตหัวหน้า คสช. ก่อน³⁷ ขณะที่ในหลายพื้นที่ ผู้ถูกเรียกรายงานตัวอย่างไม่เป็นทางการถูกขอให้แจ้งเจ้าหน้าที่ทหารในพื้นที่ ก่อนเดินทางออกนอกพื้นที่เสมอ พร้อมแจ้งวัตถุประสงค์การเดินทาง ทำให้ได้รับผลกระทบต่อการใช้ชีวิตในการเดินทางและสิทธิในความเป็นส่วนตัว

การติดตามจับตาคือการเป็นระยะของเจ้าหน้าที่ มีทั้งรูปแบบการเข้าไปติดตามถายรูปที่บ้าน การนัดหมายกินกาแฟ หรือ “การขอความร่วมมือ” ให้ไปร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับการปรองดอง แต่ช่วงสถานการณ์ทางการเมืองเข้มข้น ระยะการติดตามตัวบุคคลจะเพิ่มความถี่และความเข้มข้นขึ้นด้วย เช่น ก่อนหน้าการลงประชามติร่างรัฐธรรมนูญ ก่อนหน้าการอ่านคำพิพากษาคดีจำนำข้าว หรือช่วงที่ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ต้องลงพื้นที่ในต่างจังหวัด เป็นต้น

ตั้งแต่ปี 2560 โดยเฉพาะหลังรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ผ่านการลงประชามติ รูปแบบการเรียกหรือติดตามตัว มีแนวโน้มใช้เจ้าหน้าที่ตำรวจปฏิบัติการเพิ่มขึ้น แต่เจ้าหน้าที่ทหารยังคงอยู่ร่วมในหลายกรณี และยังมีการควบคุมตัวโดยทหารอยู่เป็นระยะ เช่น กรณีการควบคุมตัวนายเจริญชัย แซ่ตั้ง 7 วันในค่ายทหารช่วงปี 2560 หรือการควบคุมตัว 3 แกนนำ P-move ขณะกำลังเดินทางไปร่วมชุมนุมในกรุงเทพฯ

เมื่อต้นเดือนพฤษภาคม 2561 ที่ผ่านมา เป็นต้น³⁸

ขณะเดียวกัน คสช. และกองทัพ พยายามใช้ “ภาษา” ที่ลดความรุนแรงของปฏิบัติการเหล่านี้ลง เช่น การใช้คำว่า “ปรับทัศนคติ” “เชิญมาพูดคุย” “กินกาแฟ” หรือ “ขอความร่วมมือ” เป็นต้น ทั้งที่ถ้อยคำดังกล่าวถูกใช้อธิบายปฏิบัติการนำตัวเข้าค่ายทหาร เรียกตัวมาพูดคุย หรือเดินทางไปที่บ้าน ซึ่งเป็นการกระทำที่มีลักษณะบีบบังคับ จู่โจม และคุกคามมาอย่างแท้จริง

• การปิดกั้น-แทรกแซงกิจกรรมสาธารณะ

ภายใต้ระบอบ คสช. “พื้นที่สาธารณะ” ของสังคมไทยถูกทำให้หดแคบลงอย่างมาก เมื่อการจัดกิจกรรมสาธารณะต่างๆ ถูกคณะรัฐประหารและกองทัพใช้อำนาจเข้าปิดกั้น ห้ามไม่ให้จัด เข้าแทรกแซง กำหนดเงื่อนไขต่างๆ ในการจัด ทั้งหมดล้วนกระทบต่อการใช้สิทธิในเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และเสรีภาพในการรวมกลุ่มเป็นสมาคม ตลอด 4 ปีที่ผ่านมา มีกิจกรรมสาธารณะที่ถูก คสช. หรือเจ้าหน้าที่ทหารปิดกั้นและแทรกแซงแล้วอย่างน้อย 264 กิจกรรม แยกเป็นกิจกรรมที่ถูกเจ้าหน้าที่ปิดกั้นจนไม่สามารถจัดได้ อย่างน้อย 136 กิจกรรม และกิจกรรมที่ถูกแทรกแซง โดยการกดดัน ช่มชู้ หรือกำหนดเงื่อนไขต่างๆ แต่ยังสามารถจัดได้ อย่างน้อย 128 กิจกรรม

รูปแบบการปิดกั้นและแทรกแซงที่พบ ได้แก่ การห้ามหรือการปิดกั้นโดยตรงในกิจกรรมที่มีประเด็นเกี่ยวข้องกับการเมืองและคณะรัฐประหาร โดยเจ้าหน้าที่อ้างว่ากิจกรรมอาจเข้าข่ายเป็นการชุมนุมทางการเมือง ทำให้เกิดความแตกแยกในสังคม หรือกระทบต่อความมั่นคง เป็นต้น บางกรณีใช้วิธีขอความร่วมมือโดยไม่ระบุสาเหตุแน่ชัด หรือเพียงบอกว่า “นายไม่สบายใจ” ที่จะให้จัดกิจกรรมนี้ บางกรณีเจ้าหน้าที่ใช้วิธีกดดันเจ้าของสถานที่ ทั้งมหาวิทยาลัยหรือสถานที่ของเอกชน ทำให้เจ้าของสถานที่ต้องยกเลิกการใช้พื้นที่ในการจัดกิจกรรมนั้นๆ

37 ตามประกาศ คสช. ฉบับที่ 21/2557 มีการห้ามบุคคลที่ถูกเรียกรายงานตัว 155 ราย เดินทางออกนอกราชอาณาจักร เว้นแต่ได้รับการอนุมัติจากหัวหน้า คสช. ต่อมา มีการออกคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 25/2559 ให้ยกเลิกประกาศฉบับนี้ ให้ผลตั้งแต่วันที่ 1 มิ.ย. 2559

38 ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนพบว่า ปัจจุบันยังมีการติดตามความเคลื่อนไหวของบุคคลอย่างต่อเนื่อง เช่น แกนนำเสื้อแดงภาคเหนือบางรายถูกเจ้าหน้าที่ทั้งทหารและตำรวจนัดพูดคุยแทบทุกสัปดาห์ รวมไม่ต่ำกว่า 100 ครั้ง ขณะที่คนเสื้อแดงบางรายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังต้องรายงานตัวที่ค่ายทหารทุกเดือน นักการเมืองท้องถิ่นบางรายถูกเจ้าหน้าที่ทั้งทหารและตำรวจเดินทางไปตรวจความเคลื่อนไหวที่บ้านเกือบทุกเช้า ติดต่อกันมากกว่า 3 ปี

กรณีที่ไม่ได้เป็นการปิดกั้นโดยตรง แต่เจ้าหน้าที่ใช้วิธีพุดคุยกับผู้จัดงาน แล้วตั้งเงื่อนไข หรือขอความร่วมมือบางอย่างในการจัดกิจกรรม เช่น ขอให้เปลี่ยนวิทยากรในงานเสวนา ขอให้ไม่พูดถึงเนื้อหาเกี่ยวกับ คสช. หรือกำหนดไม่ให้ใช้บางถ้อยคำ เช่น “เผด็จการ” และ “กบฏ” ขณะเดียวกัน ทหารในหลายพื้นที่ยังเข้าไปพุดคุยกับผู้บริหารหรืออาจารย์มหาวิทยาลัยให้ควบคุมดูแลการทำกิจกรรมของนักศึกษา และให้แจ้งการจัดกิจกรรมต่างๆ ไปยังทหารในพื้นที่ สถาบันอย่างมหาวิทยาลัยก็เป็นส่วนหนึ่งในการใช้อำนาจปิดกั้นสิทธิเสรีภาพในการจัดกิจกรรมสาธารณะต่างๆ ทั้งการไม่อนุญาตให้ใช้สถานที่จัดกิจกรรม หรือการเรียกตัวนักศึกษาผู้จัดกิจกรรมไปพุดคุยด้วย

นอกจากนี้ กิจกรรมสาธารณะจำนวนมากยังถูกเจ้าหน้าที่นอกเครื่องแบบจับตาสอดส่อง บันทึกเสียง และภาพเคลื่อนไหว ส่งผลต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของผู้จัดและผู้เข้าร่วมกิจกรรม ส่วนกิจกรรมของพรรคการเมืองก็ถูกปิดกั้นโดยประกาศ คสช. ฉบับที่ 57/2557 ที่ห้ามมิให้พรรคการเมืองดำเนินการประชุมหรือดำเนินกิจกรรมทางการเมือง

• การปิดกั้นสื่อและการควบคุมการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร

การควบคุมข้อมูลข่าวสารที่ประชาชนรับรู้ผ่าน “สื่อ” ยังเป็นความพยายามสำคัญของคณะรัฐประหาร ผ่านการใช้อำนาจในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ ขอให้สถานีโทรทัศน์และวิทยุทั่วประเทศยุติการออกอากาศช่วงแรกหลังรัฐประหาร จากนั้นจึงออกประกาศ/คำสั่ง คสช. หลายฉบับ เพื่อควบคุมการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของสื่อในรูปแบบต่างๆ

ประกาศฉบับสำคัญ ได้แก่ ประกาศ คสช. ฉบับที่ 97/2557 เรื่องการให้ความร่วมมือต่อการปฏิบัติงานของ คสช. และการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่อสาธารณะ และประกาศ คสช. ฉบับที่ 103/2557 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 97/2557 โดยประกาศสองฉบับดังกล่าวกำหนดให้สื่อมวลชนทุกประเภทงดเว้นการนำเสนอข้อมูลข่าวสารใน 7 ลักษณะ เปิดโอกาสให้ผู้ใช้อำนาจตีความได้อย่างกว้างขวาง อาทิ ข้อ 3 (3) กำหนดให้งดเว้นการนำเสนอข้อมูลที่วิพากษ์วิจารณ์การปฏิบัติงานของ คสช. โดยมีเจตนา “ไม่สุจริต” เพื่อทำลายความน่าเชื่อถือของ คสช. ด้วยข้อมูลอันเป็นเท็จ และยังกำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่ส่งเรื่อง

ของบุคคลหรือสื่อที่ไม่ปฏิบัติตาม ให้องค์การวิชาชีพที่ผู้นั้นเป็นสมาชิก ดำเนินการสอบสวนทางจริยธรรมแห่งการประกอบวิชาชีพ โดย คสช. ใช้อำนาจตามประกาศทั้งสองฉบับนี้ควบคู่กับคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 3/2558 เรียกสื่อมวลชนแขนงต่างๆ เข้าพบหลายครั้ง

คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) ยังมีบทบาทสำคัญในการใช้อำนาจตามมาตรา 37 ของ พ.ร.บ.การประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ.2551 ซึ่งกำหนดห้ามการออกอากาศเนื้อหาที่กระทบต่อความมั่นคงของรัฐ มาใช้ติดตามการนำเสนอข้อมูลข่าวสารของสถานีต่างๆ แทน คสช. นำไปสู่ปรากฏการณ์ “จอดำ” ของสถานีโทรทัศน์หลายช่อง ข้อมูลจากศูนย์ข้อมูลคดีสิทธิและเสรีภาพ โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน (ilaw)³⁹ พบว่าตั้งแต่วันที่ 22 พ.ค. 2557 - 10 เม.ย. 2561 กสทช. มีมติลงโทษสื่อมวลชนจากการนำเสนอเนื้อหาในประเด็นทางการเมือง โดยอาศัยหลักเกณฑ์ตามประกาศ/คำสั่ง คสช. ที่เกี่ยวข้อง และอำนาจตามมาตรา 37 อย่างน้อย 52 ครั้ง สถานีที่ถูกสั่งลงโทษมากที่สุดคือวอยซ์ทีวี 19 ครั้ง รองลงมาคือพีชทีวี 12 ครั้ง และไม่น้อยกว่า 34 ครั้ง ที่ กสทช. พิจารณาลงโทษสื่อ ตามเงื่อนไขของประกาศ/คำสั่ง คสช. กรณีที่มีการชี้แจงสาเหตุที่ทำให้ถูกระงับ พบว่าล้วนเป็นการนำเสนอข่าวหรือเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์การเมืองหรือ คสช. ทั้งสิ้น

ต่อมา หัวหน้า คสช. ยังใช้อำนาจพิเศษตามคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 41/2559 มาคุ้มครอง กสทช. ให้สามารถลงโทษสถานีโทรทัศน์ที่ฝ่าฝืนประกาศ คสช. ฉบับที่ 97/2557 โดย กสทช. ไม่ต้องรับผิดชอบทางแพ่ง ทางอาญา และทางวินัย ซึ่งมีผลเป็นการยกเว้น “ความรับผิดชอบ” ที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้อำนาจโดยมิ

39 ศูนย์ข้อมูลคดีสิทธิและเสรีภาพ (25 เม.ย. 2561) “สถิติการพิจารณาลงโทษสื่อมวลชนภายใต้กลไก กสทช. ตั้งแต่ 22 พฤษภาคม 2557” <https://freedom.ilaw.or.th/blog/Statistics-on-media-punishments-by-NBTC-since-2014coup> ข้อมูลนี้ยังไม่นับกรณีสถานีวิทยุชุมชนทั่วประเทศที่นำเสนอเนื้อหาทางการเมือง หลายสถานีต้องปิดตัวลงตั้งแต่หลังการรัฐประหาร บางสถานีแม้จะดำเนินการจดทะเบียนจนกลับมาออกอากาศใหม่ แต่ก็ถูกเจ้าหน้าที่ทหารและ กสทช. ติดตามอย่างใกล้ชิด มีข้อมูลการเรียกตัวผู้ดูแลหรือดีเจสถานีวิทยุไปเตือนเรื่องการนำเสนอเนื้อหาในหลายพื้นที่

ชอบด้วย⁴⁰

นอกจากนี้ คสช. ยังเข้าแทรกแซงการทำงานของสื่อมวลชนโดยการพูดคุยกับผู้บริหารสถานีต่างๆ นำไปสู่การกดดันให้ผู้สื่อข่าวหรือผู้ดูแลการรายงานข่าวลาออก เช่น กรณีนายวันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ ผู้อำนวยการฝ่ายข่าวสถานี PPTV ที่มีรายงานระบุว่า คสช. เชิญผู้บริหารสถานีโทรทัศน์ PPTV เข้าหารือโดยขอร้องให้ปลดนายวันชัย เนื่องจากวิพากษ์วิจารณ์ คสช. มาโดยตลอด ต่อมานายวันชัยก็ตัดสินใจลาออกจากตำแหน่งดังกล่าว⁴¹

สื่อออนไลน์ยังเป็นอีกพื้นที่ที่ คสช. พยายามเข้าไปกำกับข้อมูลข่าวสาร โดยพยายามจัดตั้งหน่วยงานของรัฐจำนวนมากเข้าไปติดตามสอดส่องโลกออนไลน์ เช่น “คณะทำงานด้านสื่อสังคมออนไลน์” ตามประกาศ คสช. ฉบับที่ 26/2557 ทำหน้าที่ดูแลสอดส่องเนื้อหาในสื่อออนไลน์ หรือกรณี “ศูนย์ไซเบอร์กองทัพบก” ที่จัดตั้งเพื่อจับตาเนื้อหาที่อาจกระทบความมั่นคง รวมถึงการตั้งคณะกรรมการเตรียมการด้านการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์แห่งชาติภายใต้กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม

ในปี 2558 คสช. เสนอแนวคิดจัดตั้ง Single Gateway หรือการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตผ่านประตูบานเดียว ทำให้รัฐสามารถควบคุมและดักจับข้อมูลที่ส่งผ่านได้ง่าย แต่แนวคิดนี้ต้องถูกชะลอไป เพราะเสียงคัดค้านจากผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั่วประเทศ

ในปี 2559 สภานิติบัญญัติแห่งชาติให้ความเห็นชอบร่าง พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ฉบับใหม่ แก้ไขจากฉบับ พ.ศ. 2550 กำหนดให้มี “คณะกรรมการกลั่นกรองข้อมูลคอมพิวเตอร์” ขึ้นมาพิจารณาปิดกั้นเนื้อหาบนเว็บไซต์ซึ่งเห็นว่าขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีโดยไม่จำเป็นต้องผิดกฎหมาย

อีกด้านหนึ่ง กสทช. ยังมีบทบาทสำคัญในการติดตามปิดกั้นเว็บไซต์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ “ความ

มั่นคง” โดยเลขาธิการ กสทช. เคยเปิดเผยว่าในช่วง 3 ปีหลังรัฐประหาร ได้ร่วมมือกับสมาคมผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISP) ปิดเว็บไซต์ที่มีเนื้อหา “ไม่เหมาะสม” ไปแล้วกว่า 6,300 เว็บไซต์ ทั้งยังพยายามขอความร่วมมือผู้ให้บริการโซเชียลมีเดียรายใหญ่ ทั้งเฟซบุ๊กและยูทูบ ให้ร่วมปิดกั้นเนื้อหา โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์⁴²

• การปิดกั้นการใช้สิทธิชุมชน และการแสดงออกของชุมชนท้องถิ่น

ตลอด 4 ปี กลุ่มองค์กรชาวบ้านหรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายต่างๆ ของรัฐ ถูกจำกัดพื้นที่เรียกร้องและการแสดงออก แม้ไม่ใช่การเคลื่อนไหวในประเด็นการเมืองในความหมายของการวิพากษ์วิจารณ์คัดค้านผู้ปกครองโดยตรงก็ตาม แต่การเคลื่อนไหวเรียกร้องในประเด็นปากท้องหรือสิ่งแวดล้อมก็เผชิญกับข้อจำกัดในการแสดงออกอย่างมาก

จากการรวบรวมข้อมูลพบว่า มีกลุ่มองค์กรชาวบ้าน/ชุมชน หรือประชาสังคม ที่ถูกปิดกั้นการใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและการชุมนุม อย่างน้อย 66 กลุ่ม/องค์กร ในประเด็นสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ที่ดิน แม่น้ำ เหมืองแร่ โรงไฟฟ้า สุขภาพ แรงงาน หรือนโยบายสาธารณะอื่น เจ้าหน้าที่ทหารอ้างอำนาจตามกฎหมายการศึก คำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 3/2558 และคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 13/2559 เรียกตัวแกนนำชาวบ้านไปพูดคุย บางกรณีไปพบแกนนำถึงบ้าน ห้ามปรามไม่ให้เคลื่อนไหวหรือทำกิจกรรม โดยอ้างว่าการใช้สิทธิขั้นพื้นฐานเหล่านี้ก่อให้เกิด “ความไม่สงบ” หรือระบุว่าแกนนำชาวบ้านเป็น “ผู้มีอิทธิพล”⁴³ รวมทั้งปิดกั้นกิจกรรมการศึกษา และแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม โดยตีความว่าเป็น “การยุยงปลุกปั่น” คัดค้านรัฐบาล บางกรณีให้ลงชื่อในเอกสารข้อตกลงในลักษณะเดียวกันกับแกนนำกลุ่มการเมือง เพื่อหยุด

40 ดูเพิ่มเติมในศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (29 มี.ค. 2560) “44 Power: ไม่ใช่แค่ คสช. ที่มีอำนาจโดยปราศจากความรับผิดชอบ กสทช. ก็เช่นกัน” <http://www.thlhr2014.com/th/?p=3852>

41 ดูในสำนักข่าวประชาไท (2 เม.ย. 2560) “เหตุวิจารณ์ คสช. และปมนาฬิกาหุ้ ‘วันชัย ตัน’ ต้องลาออกจาก PPTV” <https://www.prachatai.com/journal/2018/04/76187>

42 ดูในปีซีไทย (10 พ.ค. 2560) “รายงาน: คมสื่อยุค คสช. เป้าจริงคือ ‘สื่อออนไลน์’?” <http://www.bbc.com/thai/thailand-39858097>

ปีซีไทย (16 พ.ค. 2560) “ไทยยังไม่ปิดเฟซบุ๊ก แม้เลย ‘เส้นตาย’ กำจัด ‘ภาพหมิ่นฯ’” <http://www.bbc.com/thai/39931702>

43 ดูในศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (24 พ.ค. 2559) “คุยกับผู้มีอิทธิพลตามคำสั่งของ คสช.: ครบรอบ 2 ปี รัฐประหาร ‘คสช.กำลังคืนความทุกข์ให้พวกเรา’” <http://www.thlhr2014.com/th/?p=2085>

การเคลื่อนไหว หรือในบางพื้นที่เจ้าหน้าที่ก็เข้ามาขอให้ปลดป้ายคัดค้านต่างๆ ลง

ทหารยังแสดงบทบาทร่วมกับข้าราชการในพื้นที่หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โนม้เอียงไปในทางที่เอื้อประโยชน์แก่ผู้ลงทุน เช่น ในพื้นที่ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเหมืองแร่ ทั้งที่จังหวัดเลยและลำปาง เจ้าหน้าที่ทหารเข้าไปร่วมจัดเวทีปรองดองที่มีบริษัทผู้ขอสัมปทานมาตั้งโต๊ะลงชื่อผู้เข้าร่วมประชุม มีการตรวจสอบแนวเขตที่ขอสัมปทาน การแสดงความเห็นสนับสนุนการทำเหมืองแร่ และปิดกั้นไม่ให้ชาวบ้านเข้าร่วมเวทีรับฟังความเห็นเกี่ยวกับโครงการ⁴⁴

ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายในยุค คสช. ยังถูกละเมิดเสรีภาพในการแสดงออก ผ่านการปิดกั้นการร้องเรียน การรวมกลุ่ม หรือการชุมนุมเรียกร้องในลักษณะต่างๆ เช่น ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการเวนคืนที่ดินตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยเฉพาะที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ถูกกำลังทหารและตำรวจปิดกั้นการคัดค้านของชาวบ้าน และช่วยเร่งรัดการใช้พื้นที่เพื่อจัดทำเขตเศรษฐกิจพิเศษ กรณีชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่าหลายพื้นที่ร่วมกับเครือข่ายขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม (P-Move) มาผลักดันการแก้ไขปัญหของตนก็ถูกเจ้าหน้าที่ทหารปิดกั้นหลายครั้งใน 4 ปี⁴⁵

แม้ปรากฏการณ์ที่อำนาจรัฐและทุนร่วมกันเอื้อประโยชน์ให้แก่กัน จะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นโดยตลอดในสังคมไทย แต่ในสภาวะทางการเมืองหลังรัฐประหารครั้งนี้ ท่ามกลางการฉวยใช้กฎหมายพิเศษ

และกล่าวอ้างสถานการณ์พิเศษของเจ้าหน้าที่รัฐ นำไปสู่การละเมิดสิทธิเสรีภาพในการรวมกลุ่ม การแสดงความคิดเห็น และการชุมนุมเรียกร้องในประเด็นปัญหาของตนเองอย่างหนักหน่วงขึ้น ทั้งยังส่งผลต่อกระบวนการมีส่วนร่วมหรือการรับฟังความคิดเห็นในโครงการพัฒนาต่างๆ ทำให้อำนาจในการต่อรองของประชาชนต่อทั้งรัฐและทุนขนาดใหญ่ถูกลดทอนลง จนส่งผลกระทบต่อนิติสิทธิในการมีส่วนร่วมจัดสรรและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนสิทธิของชุมชนในการมีชีวิตรอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี

• การซ้อมทรมาน และการคุมขังพลเรือนในเรือนจำทหาร

รูปแบบการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ทหารหลังรัฐประหารที่ควบคุมตัวบุคคลในสถานที่ปิดลับ ไม่ได้พบญาติหรือทนายความ และไม่มีการตรวจสอบคำสั่งโดยองค์กรตุลาการ นำไปสู่ความเสี่ยงและโอกาสที่ผู้ถูกควบคุมตัวจะถูกอุ้มหาย ซ้อมทรมาน ได้รับการปฏิบัติอย่างโหดร้ายทารุณ หรือถูกเจ้าหน้าที่รัฐใช้อำนาจตามอำเภอใจได้

หลังการรัฐประหารปี 2557 มีผู้ร้องเรียนว่า มีการซ้อมทรมานเกิดขึ้นระหว่างถูกควบคุมตัวตามภูมัยการศึก คำสั่ง คสช. หรือคำสั่งหัวหน้า คสช. อย่างน้อย 18 กรณี กรณีสำคัญที่เปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ ได้แก่ กรณีผู้ต้องหาจากเหตุการณ์ป่าระเบิดศาลอาญา เมื่อวันที่ 7 มี.ค. 2558 ผู้ต้องหาอย่างน้อย 4 ราย ระบุว่าถูกซ้อมทรมานโดยการชกต่อย กระบี่บริเวณศีรษะ ทรวงอก หลัง และข่มขู่ว่าจะทำร้าย เพื่อให้ได้ข้อมูล นอกจากนี้ ผู้ต้องหาบางรายยังถูกช็อตด้วยไฟฟ้าและปรากฏร่องรอยบริเวณผิวหนัง ระหว่างถูกควบคุมตัวตามภูมัยการศึกวันที่ 9-15 มี.ค. 2558⁴⁶

ขณะเดียวกัน ผู้ต้องหาในคดีที่เกี่ยวข้องกับอาวุธหลายคดีเปิดเผยเรื่องการถูกซ้อมทรมานระหว่างการควบคุมตัวตามภูมัยการศึกโดยกลุ่มบุคคลที่พวกเขาคาดว่าเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ต้องหารายหนึ่งระบุว่า

44 ดูในศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (3 มิ.ย. 2559) “การจัดการทรัพยากรเหมืองแร่กับการละเมิดสิทธิมนุษยชนหลังรัฐประหาร (2) : บุรณาการการใช้อำนาจของทหารกับการปฏิรูป” <http://www.tlhr2014.com/th/?p=2020>

45 ดูในศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (15 ต.ค. 2558) “กลุ่มคนแม่สอดรักษากันจัดเวที ค้านใช้ 44 เว้นคืนที่ดินทำกินมอดุสสาหกรรม” https://tlhr2014.wordpress.com/2015/10/15/maesot_raktin/ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (23 ธ.ค. 2558) “พมูพยุติ “เดินก้าวแลก” หลังเข้าค่ายมทบ.33” <https://tlhr2014.wordpress.com/2015/12/23/pmove-march2/> ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (2 พ.ค. 2561)

“อ้างคำสั่งปราบปรามผู้มีอิทธิพล ทหาร-ตร. บุกคุมตัว 3 แกนนำเครือข่าย P-move ที่ลำพูน” <http://www.tlhr2014.com/th/?p=7085>

46 ดูเพิ่มเติมศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (17 มี.ค. 2558) “แถลงการณ์เรียกร้องให้มีการสอบสวนการทรมานผู้ต้องหาคดีระเบิดศาลอาญา และยุติการใช้อำนาจตามภูมัยการศึก” http://www.tlhr2014.com/th/?wpfb_dl=48, และรายงานกรณีสรเสรีญ ศรีอุ้นเรือน โดยสำนักข่าวประชาไท (2558) <https://prachatai.com/journal/2015/03/58442> และ <https://prachatai.com/journal/2015/07/60443>

ถูกนำสายไฟฟ้าลัดเข้าไปในช่องทวารหนักและอวัยวะเพศ จากนั้นจึงเอาน้ำราดแล้วปล่อยกระแสไฟช็อต รวมถึงใช้ปืนพกสั้นยัดเข้าปากพร้อมบังคับให้สารภาพว่านำอาวุธไปซ่อนไว้ที่ใด⁴⁷

จนถึงปัจจุบัน ยังไม่มีการดำเนินการสอบสวนข้อร้องเรียนว่ามีการซ้อมทรมานโดยหน่วยงานที่มีความเป็นอิสระและเป็นกลาง รวมถึงกำหนดมาตรการเยียวยาผู้เสียหายอย่างมีประสิทธิภาพแต่อย่างใด แม้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเคยตรวจสอบข้อร้องเรียนว่ามีการทรมานและระบุว่าไม่มีข้อเท็จจริงเพียงพอที่จะยืนยันว่ามีการทรมาน แต่รายงานฉบับเดียวกันก็ได้กล่าวถึงอุปสรรคในการเข้าถึงพยานหลักฐานในระยะเวลาที่เหมาะสม และความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่⁴⁸ กรณีดังกล่าวจึงเป็นการละเมิดต่อพันธกรณีระหว่างประเทศตามอนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรมหรือที่ย่ำแย่คดีศรี (CAT) ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอีกด้วย

นอกจากนี้ การตั้งเรือนจำเพื่อคุมขังพลเรือนขึ้นในค่ายทหาร เช่น เรือนจำชั่วคราวแขวงถนนนครไชยศรี (เรือนจำ มทบ.11) ซึ่งถูกตั้งขึ้นภายในพื้นที่มณฑลทหารบกที่ 11⁴⁹ มีข้อมูลจากเรือนจำพิเศษกรุงเทพระบุจำนวนพลเรือนที่เคยถูกคุมขังในเรือนจำแห่งนี้ ระหว่างวันที่ 14 ก.ย. 2558 - 8 มี.ค. 2559 ประมาณ 47 คน และมีเจ้าหน้าที่รัฐถูกคุมขังอยู่ด้วย 2 คน โดยผู้ถูกคุมขังมีทั้งผู้กระทำความผิดในข้อหาครอบครองวัตถุระเบิดหรืออาวุธปืนโดยไม่ได้รับอนุญาต ข้อหาตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดฯ, ข้อหาหมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ (มาตรา 112) ข้อหาลักทรัพย์และปล้นทรัพย์ตามประมวลกฎหมาย

อาญา และข้อหาฝ่าฝืนคำสั่ง คสช. เรื่องการชุมนุมทางการเมือง นอกจากนี้ เรือนจำดังกล่าวเป็นเรือนจำที่อยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ทหาร ไม่ใช่เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ การเข้าเยี่ยมผู้ต้องหาก็เป็นไปอย่างยากลำบาก เมื่อทนายเข้าพบผู้ต้องขัง ก็มีเจ้าหน้าที่ทหารอยู่ด้วย การพิจารณาว่ากรณีใดจะถูกนำตัวมาควบคุมที่เรือนจำนี้ ไม่มีฐานความผิดที่ชัดเจน แต่เป็นการใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ซึ่งไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนมารองรับ

ผู้ต้องขังพลเรือนชุดแรกที่ถูกควบคุมในเรือนจำแห่งนี้คือคดีระเบิดราชประสงค์ ผู้ต้องหารายหนึ่ง คือนายอาเต็ม คาราดัก เปิดเผยในภายหลังว่าตนถูกซ้อมทรมานระหว่างการสอบสวน ผู้ต้องหาอีกกลุ่มคือกรณีกลุ่ม “หมอมยอง” ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดฐานหมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ (มาตรา 112) ซึ่งต่อมาผู้ต้องหา 2 ราย คือ พ.ต.ต.ปรากรม วารุณประภา และนายสุริยัน สุจริตพลวงศ์ เสียชีวิตภายในเรือนจำแห่งนี้ จากแถลงการณ์ของกรมราชทัณฑ์ ระบุว่าเหตุการณ์เสียชีวิตของ พ.ต.ต.ปรากรม เกิดจากการผูกคอตาย ขณะที่นายสุริยันเสียชีวิตจากการติดเชื้อมีในกระแสโลหิต แต่การชี้แจงสาเหตุการตายของบุคคลทั้งสองภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่ยังคงเป็นที่เคลือบแคลงของสังคม⁵⁰ อย่างไรก็ดี เรือนจำชั่วคราวแห่งนี้ยังคงถูกใช้คุมขังผู้คนจนถึงปัจจุบัน

2. รูปแบบการละเมิดสิทธิผ่านการดำเนินการทางคดีทางทหาร

คสช. ไม่ได้ใช้เพียงอาวุธหรืออำนาจดิบๆ เข้าไปคุกคามผู้แสดงออกต่อต้านรัฐประหาร แต่เครื่องมือสำคัญในการปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงออกปรากฏในรูปของ “กระบวนการยุติธรรม” ที่ถูกนำมาใช้จัดการกับผู้แสดงความคิดเห็นทางการเมืองในลักษณะต่างๆ รวมทั้งควบคุมการแสดงออกของคนทั่วไปในสังคม มีคดีเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในยุค คสช. จำนวนมาก และเจ้าหน้าที่ทหารเป็นคู่ความหรือผู้กล่าวหาดำเนินคดีโดยตรง และมีศาลทหารเป็นเครื่องมือในการดำเนินคดีพลเรือนในศาลทหาร ข้อมูลจากกรม

47 ดูเพิ่มเติมในสำนักข่าวประชาไท (10 ต.ค. 2557) “รายงาน: ข้อมูลเบื้องต้นการซ้อมทรมานผู้ต้องขังคดีอาวุธ หลังรัฐประหาร 2557” <https://prachatai.com/journal/2014/10/55937>

48 ดูเพิ่มเติมในรายงานการพิจารณาคำร้องเพื่อเสนอแนะนโยบายหรือข้อเสนอแนะในการปรับปรุงกฎหมายที่ 1270-1294 /2558 ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ลงวันที่ 24 พฤศจิกายน 2558

49 เรือนจำนี้ตั้งขึ้นตามคำสั่งกระทรวงยุติธรรมที่ 314/2558 ลงวันที่ 11 ก.ย. 2558 โดย พล.อ.ไพบุลย์ คัมฉายา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมขณะนั้น เป็นผู้ออกคำสั่ง ระบุเหตุผลด้านการรักษาความปลอดภัย ความเหมาะสมในการคุมขัง การปฏิบัติต่อการคุมขังในคดีความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐและคดีเกี่ยวเนื่อง ซึ่งเป็นผู้ต้องขังประเภทมีเหตุพิเศษซึ่งไม่ควรจะคุมขังร่วมกับผู้ต้องขังอื่น

50 ดูในศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (2559) “เปิดสถิติของผู้ต้องขังและผู้คุมเรือนจำชั่วคราวสถาน ที่ซึ่งหมอมยองตายครบรอบหนึ่งปี” <http://www.thhr2014.com/th/?p=2693> และ “คุกทหาร: ความยุติธรรมห้ามเข้า” <https://thhr2014.wordpress.com/2016/03/18/military-prison/>

พระธรรมนุญระบว่า มีการดำเนินคดีพลเรือนในศาลทหาร 1,886 คดี เป็นพลเรือนกว่า 2,408 ราย จำเลย 450 ราย ใน 369 คดี ยังอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลทหาร⁵¹ อย่างไรก็ตามกระบวนการยุติธรรมที่ถูกขึ้นนำโดยทหารไม่ได้มีเพียงศาลทหารเท่านั้น แต่รวมถึงศาลยุติธรรมเช่นกัน ในระยะ 4 ปีที่ผ่านมา สามารถแยกพิจารณาข้อหาสำคัญที่ถูกใช้ในยุค คสช. ได้ดังนี้

• ข้อหาหมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112)

แม้หลังการรัฐประหารปี 2549 จะมีรายงานการแจ้งข้อหาหมิ่นประมาทกษัตริย์เข้มข้นขึ้น แต่หลังการรัฐประหารปี 2557 กฎหมายนี้ถูกยกระดับขึ้นใช้เป็นเครื่องมือปราบปรามการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างมีนัยยะสำคัญ การจัดการผู้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นนโยบายหลักของ คสช. ตั้งแต่แรกเริ่ม⁵²

ถึงวันที่ 30 เมษายน 2561 มีผู้ถูกดำเนินคดีข้อหาหมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์อย่างน้อย 162 คน คิดเป็น 112 คดี แยกเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพในการแสดงออก 101 คน ที่เหลือเป็นกรณีแอบอ้างสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยมีคดีที่อยู่ในความรับผิดชอบของศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน 54 คดี ผู้ถูกกล่าวหา 64 คน ถูกดำเนินคดีในศาลทหารอย่างน้อย 25 คน และศาลพลเรือนอย่างน้อย 20 คน

ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีนี้ส่วนใหญ่ไม่ได้รับสิทธิในการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมหลายประการ เช่น สิทธิในการปล่อยชั่วคราว มีผู้ไม่ได้รับการประกันตัวจำนวน 45 คน คิดเป็นร้อยละ 70 จากผู้ต้องหาและจำเลย 64 คน สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย มีคดีที่พิจารณาลับ 17 คดี คิดเป็นร้อยละ 43 จากทั้งหมด 54 คดี และสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยไม่ชักช้าเกินความจำเป็น คดีหมิ่นประมาทพระมหา

กษัตริย์หลายคดีดำเนินไปอย่างล่าช้า โดยเฉพาะในศาลทหาร เมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกคุมขังโดยไม่ได้รับสิทธิปล่อยชั่วคราว จึงมีแนวโน้มเลือกรับสารภาพมากกว่าต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์

หลังรัฐประหาร ศาลมีแนวโน้มที่จะพิพากษาลงโทษจำเลยในคดีนี้มาตรา 112 ด้วยอัตราโทษที่สูงขึ้น โดยเฉพาะในศาลทหาร เฉลี่ยพิพากษาจำคุกกรรมละ 8-10 ปี ทำให้เกิดคดีที่ลงโทษจำคุกสูงสุดอย่างไม่เคยมีมาก่อน เช่น วิชัย ถูกลงโทษจำคุก 70 ปี พงษ์ศักดิ์ ถูกลงโทษจำคุก 60 ปี และศศิพิมล ถูกลงโทษจำคุก 56 ปี ทั้งหมดศาลลดโทษให้กึ่งหนึ่งเนื่องจากจำเลยให้การรับสารภาพ

นอกจากนี้ มาตรา 112 ที่มีปัญหาเรื่องการตีความอยู่แล้วกลับถูกขยายความกว้างขึ้นอีก ปรากฏในการดำเนินคดีเนื่องจากโพสต์เสียดสีสุนทรภู่เลี้ยงการกตโลกโพสต์ที่มีข้อความเข้าข่ายมาตรา 112 การไม่ห้ามปรามหรือดำเนินผู้แสดงความคิดเห็นเข้าข่ายมาตรา 112 เช่น กรณีนางสาวพัฒน์ริ ชาญกิจ หรือ “แม่จ่านิว” เป็นต้น

ขณะเดียวกัน หลังรัชกาลที่ 9 เสด็จสวรรคต ยังเกิดปรากฏการณ์ “ล่าแมมด” ที่ตามมาด้วยการดำเนินคดีมาตรา 112 จำนวนหนึ่ง⁵³ แต่หลังรัชกาลที่ 10 ขึ้นทรงราชย์ สถานการณ์การดำเนินคดีมีแนวโน้มลดลง แต่ยังมีคดีสำคัญเกิดขึ้น เช่น คดี “ไผ่ ดาวดิน”, คดีทนายประเวศ ประภาณกุล, คดีผู้แชร์และคอมเมนต์โพสต์ “Somsak Jeamteerasakul” จำนวน 5 คน, คดีเผาซุ้มเฉลิมพระเกียรติ รวมทั้งการออกหมายเรียก “การ์ตูน” ชนกนันท์ รวมทรัพย์ นักกิจกรรม ซึ่งแชร์ข่าวพระราชประวัติรัชกาลที่ 10 ของปีปิไทยเช่นเดียวกับ “ไผ่” จนนำไปสู่การลี้ภัยทางการเมืองของเธอ

ในปี 2560 แม้รายงานการดำเนินคดีด้วยมาตรา 112 จะลดลง แต่ปรากฏการใช้มาตรการอื่นแทน เช่น การอ้างคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 3/2558 เพื่อควบคุมตัวนายเจริญชัย แซ่ตั้ง นักกิจกรรมผู้เรียกร้อง

51 ดูในรายงานสิทธิมนุษยชนประจำปี 2017 โดยกระทรวงต่างประเทศ ประเทศสหรัฐอเมริกา

52 ตั้งแต่เริ่มแรก คสช. มีคำสั่งเรียกรายงานตัวประชาชน-นักกิจกรรมหลายรายที่มีประวัติเคยรณรงค์ให้แก้ไขหรือยกเลิกมาตรา 112 หรือมีประวัติในการแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ รวมถึงการออกประกาศ คสช. ฉบับที่ 37/2557 ให้ควบคุมตามมาตรา 112 อยู่ในอำนาจพิจารณาคดีของศาลทหาร ทั้ง คสช. ยังมีนโยบายเร่งรัดคดีที่เคยค้างอยู่ในกระบวนการยุติธรรมชั้นต่างๆ ก่อนหน้าการรัฐประหารขึ้นมาดำเนินการ

53 สำนักงานตำรวจแห่งชาติ (สตช.) เคยมีการแถลงข่าวเมื่อวันที่ 9 พ.ย. 2559 ระบุว่าหลังจากวันที่ 13 ต.ค. 2559 มีผู้ถูกดำเนินคดีตามมาตรา 112 จำนวน 27 คดี เจ้าหน้าที่สามารถติดตามตัวมาดำเนินคดี 10 ราย ดูในศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (15 พ.ย. 2559) “1 เดือนหลังการสวรรคต: ประมวลสถานการณ์ความขัดแย้งและการดำเนินคดีมาตรา 112” <http://www.tlhr2014.com/th/?p=2754>

ให้ยกเลิกมาตรา 112 ในค่ายทหาร หรือการติดตามตัวผู้ใช้อินเทอร์เน็ตถึงบ้าน เพราะกดไลค์ (Like) หรือกดติดตาม (Follow) เพจการเมืองบางเพจที่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์⁵⁴

ในยุคของ คสช. แทบไม่มีการรณรงค์หรือจัดเวทีสาธารณะในประเด็นมาตรา 112 ภายในประเทศ ทั้งที่ก่อนหน้านี้ยังมีการรณรงค์ให้แก้ไขหรือยกเลิกมาตรา 112 และการอภิปรายถึงปัญหาการบังคับใช้ต่อสาธารณะยังมีอยู่พอสมควร

• ข้อหาข่มขู่ปลุกปั่น (มาตรา 116 ประมวลกฎหมายอาญา)

ก่อนรัฐประหารปี 2557 ข้อหา “ข่มขู่ปลุกปั่น” เป็นฐานความผิดที่ถูกบังคับใช้ค่อนข้างน้อย แต่หลังรัฐประหาร ข้อหานี้กลายเป็นเครื่องมือหลักอย่างหนึ่งที่เจ้าหน้าที่รัฐใช้ดำเนินคดีเพื่อปิดกั้นการแสดงออกของประชาชน ทั้งยังกำหนดให้เป็นความผิดที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลภายใต้ ประกาศ คสช. ฉบับที่ 37/2557 อีกด้วย

จนถึง 30 เมษายน 2561 มีการดำเนินคดีด้วยมาตรา 116 อย่างน้อย 37 คดี มีผู้ถูกดำเนินคดีอย่างน้อย 92 คน หากแบ่งตามเนื้อหาการแสดงความเห็น พบว่า การนำเสนอข้อมูลคัดค้านหรือวิพากษ์วิจารณ์ คสช. หรือหัวหน้า คสช. เป็นพฤติการณ์ที่ถูกดำเนินคดีมากที่สุดถึง 20 คดี ส่วนการแสดงความเห็นอื่น แม้ไม่ได้กล่าวถึง คสช. โดยตรง แต่กระทบถึงอำนาจ คสช. เช่น ส่งจดหมายวิจารณ์ร่างรัฐธรรมนูญหรือสื่อสารโดยใช้สัญลักษณ์อย่างชัดเจน ก็ถูกดำเนินคดีด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม มีอย่างน้อย 7 คดีที่อัยการทหารและพนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้องคดี หรือศาลสั่งจำหน่ายคดี เนื่องจากลักษณะการแสดงความเห็นหรือพฤติการณ์ไม่ครบองค์ประกอบความผิดตามมาตรา 116 เช่น กรณีรินดาโพสข้อความว่า พล.อ.ประยุทธ์โอนเงินหมื่นล้านไปสิงคโปร์ ต่อมาทั้งศาลอาญาและศาลทหารมีความเห็นพ้องกันว่าคดีนี้ ไม่เข้าองค์ประกอบความผิดตามมาตรา 116 เป็น

คดีหมิ่นประมาทธรรมดา ศาลทหารจึงสั่งจำหน่ายคดี หรือกรณีธีรวรรณถ่ายรูปกับชนน้ำสีแดงที่มีลายเซ็น ดร.ทักษิณ ชินวัตร ลงในหนังสือพิมพ์ และถูกเจ้าหน้าที่ทหารกล่าวหา แต่ภายหลังอัยการทหารมีความเห็นสั่งไม่ฟ้องคดี

กล่าวได้ว่ามาตรา 116 ถูกตีความและนำไปใช้ดำเนินการกับผู้คัดค้าน คสช. ทำให้การใช้เสรีภาพในการแสดงออกโดยสงบกลายเป็นการยุยงปลุกปั่นให้เกิดความกระด้างกระเดื่องในหมู่ประชาชน และทำให้เกิดลักษณะการตีความให้ “รัฐบาล” มีสถานะเท่ากับ “รัฐ” และความมั่นคงของ คสช. หรือกองทัพ เท่ากับ “ความมั่นคงของรัฐ” ทั้งที่ทั้งสองประการนี้ไม่ใช่สิ่งเดียวกันแต่อย่างใด

• คำสั่งหัวหน้า คสช. เรื่องห้ามชุมนุมทางการเมือง และ พ.ร.บ.ชุมนุมสาธารณะ พ.ศ.2558

หลังประกาศกฎอัยการศึก เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 คสช. มีประกาศ ฉบับที่ 7/2557 ห้ามมิให้ประชาชนชุมนุมมั่วสุมตั้งแต่ 5 คน ขึ้นไป กำหนดโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี ปรับไม่เกิน 20,000 บาท หลังประกาศยกเลิกกฎอัยการศึกก็มีคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 3/2558 มาบังคับใช้แทน โดยข้อ 12 ห้ามมิให้ชุมนุมหรือมั่วสุมทางการเมืองตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป หากผู้ใดฝ่าฝืนต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 10,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ต่อมาสภานิติบัญญัติแห่งชาติยังเห็นชอบให้พระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ.2558 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2558

ภายใต้การบังคับใช้ชุดกฎหมายเกี่ยวกับการชุมนุมดังกล่าว รัฐบาลทหารใช้ทั้งคำสั่งหัวหน้า คสช. และ พ.ร.บ.ชุมนุมฯ มาจำกัดเสรีภาพในการชุมนุมหรือการจัดกิจกรรมสาธารณะต่างๆ ในเวลาเดียวกันทั้งที่ในทางกฎหมายแล้ว คำสั่งฉบับดังกล่าวขัดต่อมาตรา 44 แห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ซึ่งรับรองหลักการใช้เสรีภาพในการชุมนุมและต้องยกเลิกไปโดยปริยายเพราะมี พ.ร.บ.ชุมนุมฯ ซึ่งเป็นกฎหมายในเรื่องเดียวกันบังคับใช้แล้ว⁵⁵

จนถึง 30 เมษายน 2561 มีบุคคลถูกดำเนิน

54 ดูในรายงานศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (22 ธ.ค. 2560) “1 ปี การคุมขัง ‘ไผ่ ดาวดิน’ กับสถานการณ์มาตรา 112 ในรอบปี 2560” <http://www.tlhr2014.com/th/?p=5864> และศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (28 ธ.ค. 2559) “เมื่อคนกดไลค์-กดฟอลโลว์เฟซบุ๊กถูกเจ้าหน้าที่ติดตามตัว” <http://www.tlhr2014.com/th/?p=3133>

55 ดูเพิ่มเติมในศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (1 เม.ย. 2561) “3 ปี สิ่งเสมือนกฎหมาย” ให้อำนาจทหารกว้างขวาง ขาดการตรวจสอบ ในนาม “คำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 3/58” <http://www.tlhr2014.com/th/?p=6768>

คดีข้อหาฝ่าฝืนชุมนุมทางการเมืองตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป อย่างน้อย 378 คน คิดเป็น 50 คดี บางช่วงมีผู้ถูกดำเนินคดีจำนวนมาก เช่น ช่วงลงประชามติร่างรัฐธรรมนูญ มีผู้ถูกดำเนินคดีจากการเปิดศูนย์ปราบโกงประชามติโดยแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ในหลายจังหวัด รวม 142 คน หรือการชุมนุมของคนอยากเลือกตั้งช่วงต้นปี 2561 รวม 8 คดี มีผู้ถูกดำเนินคดีแล้ว 106 คน

ส่วนของ พ.ร.บ.ชุมนุมฯ เอง ยังมีปัญหาในบทบัญญัติและการบังคับใช้หลายประการ ซึ่งกระทบต่อการใช้เสรีภาพในการชุมนุม มากกว่าคุ้มครองสิทธิ เช่น กำหนดให้แจ้งการชุมนุมล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 24 ชั่วโมง ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ตั้งแก๊สสถานที่ชุมนุม และกำหนดเงื่อนไขได้ ซึ่งในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่ใช้ดุลพินิจตีความปิดกั้นสิทธิในการชุมนุมและสร้างภาระให้ผู้ชุมนุมจนไม่สามารถชุมนุมได้

ถึง 30 เมษายน 2561 มีผู้ถูกดำเนินคดีด้วย พ.ร.บ.ชุมนุมฯ อย่างน้อย 214 คน นับเป็น 15 คดี ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวบ้านที่ชุมนุมเรียกร้องหรือคัดค้านโครงการสาธารณะในพื้นที่ต่างๆ เช่น การชุมนุมคัดค้านการย้าย บขส. ที่จังหวัดขอนแก่น การชุมนุมของกลุ่มประมงพื้นบ้าน 18 จังหวัดเรียกร้องให้ยกเลิกมาตรา 34 ของพระราชกำหนดการประมง การรวมตัวกันตรวจสอบรถขนแร่ของกลุ่มชาวบ้านคัดค้านเหมืองทองในจังหวัดพิจิตร การชุมนุมคัดค้านโรงไฟฟ้าถ่านหินเทพา โดยผู้ชุมนุมเดินทางไปยื่นหนังสือถึง พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา การชุมนุมของชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิด คัดค้านเหมืองทองในจังหวัดเลย โดยรวมตัวกันที่หน้า อบต. ระหว่างการประชุม เป็นต้น

• พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550

เดิมการบังคับใช้ พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ พ.ศ.2550 ก่อนหน้าการรัฐประหาร มีปัญหาหลายประการอยู่ก่อนแล้ว โดยเฉพาะมาตรา 14 (1) ซึ่งบัญญัติว่าการนำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลอันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือประชาชนต้องได้รับโทษ ถูกนำมาใช้กล่าวหาในความผิดฐานหมิ่นประมาทจำนวนมาก หลังรัฐประหารเจ้าหน้าที่ทหารยังนำข้อหานี้มาใช้ในการกล่าวหาผู้นำเสนอหรือวิพากษ์วิจารณ์การใช้อำนาจของทหาร แม้ พ.ร.บ. ฉบับนี้จะถูกแก้ไขในปี 2560 ให้มาตรา 14 (1) ไม่รวมถึงการทำความผิดฐานหมิ่นประมาทตามประมวลกฎหมายอาญา แต่ก็ยังมีการบังคับใช้

ในลักษณะที่จำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและทับซ้อนกับฐานความผิดข้างต้นหลายกรณี เช่น คดีนายไมตรี จำเริญสืบสกุล นักกิจกรรมชาวลาหู่ ซึ่งถูกเจ้าหน้าที่ทหารกล่าวหาหลังโพสต์ข้อความระบุว่า มีเจ้าหน้าที่ทหารเข้าไปตบหน้าชาวบ้านลาหู่หลายคนขณะนั่งผิงไฟอยู่ คดีนี้ศาลจังหวัดเชียงใหม่พิพากษายกฟ้อง หรือคดีนายธนพร อุดมสิน ถูกเจ้าหน้าที่ทหารกล่าวหาว่าโพสต์ข้อความซ้ำเติมผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์เฮลิคอปเตอร์ของรองแม่ทัพภาคที่ 3 ตก ประกอบกับภาพชุด 3 นิ้วของตน และคดีวัฒนา เมืองสุข นักการเมืองพรรคเพื่อไทย ถูกกล่าวหาจากการโพสต์ข้อความวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล คสช. ว่านับจากยึดอำนาจการปกครอง บ้านเมืองตกต่ำอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน โดยมีข้อความเสียดสี พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา และ พล.อ.ประวิตร วงศ์สุวรรณ ประกอบด้วย

• ข้อหาดูหมิ่นศาล และข้อหาละเมิดอำนาจศาล

ข้อหาละเมิดอำนาจศาล ตามมาตรา 30-33 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และข้อหาดูหมิ่นศาล ตามมาตรา 198 แห่งประมวลกฎหมายอาญา เป็นอีกสองข้อหาที่ถูกนำมาใช้ดำเนินคดีกับนักกิจกรรม นักวิชาการ หรือนักการเมือง ซึ่งวิพากษ์วิจารณ์บทบาทของศาลและการใช้อำนาจของตุลาการหลังการรัฐประหาร โดยมีวัตถุประสงค์ให้ยุติการกระทำนั้น หากพิจารณาข้อเท็จจริงในแต่ละคดี จะเห็นว่าพฤติกรรมที่ถูกกล่าวหามีความคลุมเครือ เปิดช่องให้ข้อกล่าวหาดังกล่าวถูกหยิบยกมาใช้ควบคุมเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชน⁵⁶ เช่น คดีทนายอานนท์ นาภา โพสต์เฟซบุ๊กวิพากษ์วิจารณ์คำพิพากษาในคดี 7 นักศึกษาที่ถูกกล่าวหาละเมิดอำนาจศาล และโพสต์บทกวีถึง “มหาตุลาการ” หรือคดีของนายวัฒนา เมืองสุข ที่ถูกกล่าวหาจากการโพสต์วิพากษ์วิจารณ์ คสช. และวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในคดีจำนำข้าว

56 ดูเพิ่มเติมในศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (29 มิ.ย. 2560) “ขอบเขตการกระทำที่เป็นการละเมิดอำนาจศาล: มองกฎหมายต่างประเทศแล้วย้อนดูไทย” <http://www.tlhr2014.com/th/?p=4552> และศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (11 มกราคม 2561) “10 เรื่องควรรู้ด้วยข้อหา “ดูหมิ่นศาล”” <http://www.tlhr2014.com/th/?p=5947>

นอกจากนี้ นายวัฒนา เมืองสุข ยังถูกดำเนินคดีฐานละเมิดอำนาจศาลอีก 2 คดี จากการใช้เฟซบุ๊กไลฟ์ในศาลอาญา และจากการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนหน้าศาลอาญา กรณี 7 นักศึกษา ที่ถูกกล่าวหาโดยตรงจากศาลขอนแก่นว่าการทำกิจกรรมนอกรั้วศาลเพื่อให้กำลังใจ ‘ไผ่ ดาวดิน’ นั้นละเมิดต่ออำนาจตุลาการ แม้จะกิจกรรมจะดำเนินไปด้วยความสงบเรียบร้อยก็ตาม รวมถึงกรณีที่ศาลฎีกาพิพากษาลงโทษจำคุก 1 เดือนนางสุดสงวน สุธีสร อาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากการเข้าร่วมกับกลุ่มคนเสื้อแดงวางพวงหน้าศาลแพ่งรัชดาฯ เพื่อคัดค้านคำสั่งศาลที่ห้ามใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ กับการประชุมของ กปปส.

• ข้อหาอื่นๆ

นอกจากข้อหาข้างต้น ในยุค คสช. ยังมีข้อหาอื่นที่ถูกนำมาใช้จำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชน หลายข้อหาเป็นความผิดเล็กน้อย เช่น ข้อหา ตาม พ.ร.บ.รักษาความสะอาดฯ พ.ศ.2550 หรือข้อหาใช้เครื่องขยายเสียงโดยไม่ได้รับอนุญาต ตาม พ.ร.บ.ควบคุมการโฆษณาฯ พ.ศ.2493 รวมทั้งข้อหาในประมวลกฎหมายอาญาที่ไม่ถูกใช้มากนัก อย่างข้อหาอั้งยี่-ซ่องโจร ตามมาตรา 209-210 ถูกนำมาใช้ในคดีสังคมนิยมวิจารณ์ร่างรัฐธรรมนูญที่จังหวัดเชียงใหม่ หรือคดีก่อตั้งพรรคแนวร่วมปฏิวัติเพื่อประชาธิปไตย เป็นต้น

ข้อหาลำคัญอีกข้อหาหนึ่ง ซึ่งถูกใช้เป็นเครื่องมือในการจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกช่วงระหว่างการลงประชามติร่างรัฐธรรมนูญ คือ พ.ร.บ.ว่าด้วยการออกเสียงประชามติร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2559 มาตรา 61 วรรค 2 ซึ่งถูกนำมาใช้กับนักกิจกรรมและประชาชนที่ออกมารณรงค์หรือแสดงออกไม่รับร่างรัฐธรรมนูญ แม้ภายหลังศาลยุติธรรมจะพิพากษายกฟ้องในบางคดี⁵⁷ แต่การบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงการนำ พ.ร.บ. ฉบับนี้มาเป็นเครื่องมือควบคุมเสรีภาพในการแสดงออกช่วงการลงประชามติมากกว่าอำนาจการให้งานดังกล่าวบรรลุวัตถุประสงค์

นอกจากนี้ คดีที่เกี่ยวข้องกับการลงประชามติ ซึ่งถูกฟ้องในศาลทหาร รวมกับข้อหาฝ่าฝืนคำสั่ง

หัวหน้า คสช. หรือมาตรา 116 ประมวลกฎหมายอาญายังคงไม่สิ้นสุดและดำเนินไปอย่างล่าช้าแม้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ประกาศใช้แล้ว เช่น คดีสังคมนิยมวิจารณ์รัฐธรรมนูญ คดีจัดกิจกรรมพูดเพื่อเสรีภาพ และคดีแจกเอกสารประชามติบางพลี⁵⁸

ขณะเดียวกัน ยังมีคดีอีกประเภทที่แม้ไม่เกี่ยวกับการใช้เสรีภาพในการแสดงออกภายหลังรัฐประหาร แต่ผู้ถูกกล่าวหาถูกจำกัดสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมในยุคของ คสช. เพราะถูกดำเนินคดีในข้อหาเกี่ยวกับอาวุธ ตาม พ.ร.บ.อาวุธปืน เครื่องกระสุน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธ พ.ศ.2490 ซึ่งประกาศ คสช. ฉบับที่ 50/2557 กำหนดให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีประเภทดังกล่าว ปัจจุบันพบว่ามีความผิดประเภทนี้ถึงร้อยละ 91.9 ของคดีพลเรือนทั้งหมดที่ขึ้นศาลทหารทั้งผู้ถูกกล่าวหาส่วนใหญ่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นทางการเมืองหรือการก่อความรุนแรงใดๆ เพียงแต่ครอบครองอาวุธปืนที่ไม่มีทะเบียน หรือถูกจับกุมเพราะเป็นผลจากการสืบหาความผิดอื่น เช่น ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือความผิดเกี่ยวกับการบุกรุก แต่เจ้าหน้าที่ตรวจพบอาวุธ จึงถูกฟ้องร้องดำเนินคดีในศาลทหารไปด้วย⁵⁹

• ผลพวงจากการใช้ “กระบวนการทางกฎหมาย” ของคณะรัฐประหาร

รูปแบบการใช้ข้อกล่าวหาทาง “กฎหมาย” และ “กระบวนการยุติธรรม” เป็นเครื่องมือปิดกั้นการแสดงออก นำไปสู่ภาระทางคดีของผู้ถูกกล่าวหา ทั้งภาระค่าใช้จ่าย ผลกระทบทางจิตใจ ระยะเวลาที่ต้องเสียไประหว่างต่อสู้คดี คดีในศาลทหารจำนวนมากใช้เวลายาวนานในการต่อสู้คดี เนื่องจากรูปแบบการพิจารณาที่นัดสืบพยาน 2-3 เดือนต่อนัด ทำให้การพิจารณาไม่ต่อเนื่องอย่างในศาลยุติธรรม ผ่านมา 4 ปี คดีที่ถูกกล่าวหาตั้งแต่หลังรัฐประหารใหม่ๆ หลายคดียังสืบพยานได้เพียงไม่กี่ปาก และต้องใช้เวลาอีก

58 ดูรายงานศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (7 เม.ย. 2560) “รัฐธรรมนูญใหม่ประกาศใช้ แต่ ‘ผู้ต้องหาประชามติ’ กว่า 104 ราย ยังถูกดำเนินคดี” <http://www.thlr2014.com/th/?p=3924>

57 เช่น คดีนายสามารถแป๊ะใบปิลาวโหวตโนที่จังหวัดเชียงใหม่, คดี 5 นักกิจกรรม-นักข่าว ครอบครัวสติกเกอร์โหวตโนที่จังหวัดราชบุรี, คดีไผ่-วศินแจกเอกสาร “7 เหตุผลไม่รับร่างรัฐธรรมนูญ” ที่อำเภอภูเขียว รวมทั้งคดีคดีฉีกบัตรประชามติของ 3 นักกิจกรรม

59 ดูเรื่องนี้โดยละเอียดในรายงานศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (26 เม.ย. 2560) “ส่องดูหลัก ‘คดีอาวุธ’ ในศาลทหาร: ปืนแก๊ป ปืนโบราณ จับทำไม้แต่พบปืน ครอบครัวระเบิดหัวฆ่าตาย” <http://www.thlr2014.com/th/?p=4116>

หลายปีกว่าจะพิจารณาเสร็จสิ้น

ขณะที่การดำเนินคดี ยังนำไปสู่การมี “นักโทษการเมือง” ถูกคุมขังในเรือนจำอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในคดีมาตรา 112 ซึ่งโดยมากไม่ได้รับการประกันตัวระหว่างพิจารณา รวมทั้งคดีที่เกี่ยวข้องกับอาวุธ ที่บางส่วนถูกกล่าวหาจากการกระทำที่มีเหตุจูงใจทางการเมือง ตลอด 4 ปีที่ผ่านมา จึงมี “นักโทษการเมือง” เข้าออกเรือนจำอยู่เป็นระยะ ทั้งผู้ต้องขังในเรือนจำยังเผชิญกับข้อจำกัดด้านสิทธิเสรีภาพ และเผชิญกับสภาพความเป็นอยู่ในเรือนจำที่อยู่ในภาวะต่ำกว่ามาตรฐานระหว่างประเทศอีกด้วย⁶⁰

การดำเนินคดีทั้งข้อหาฝ่าฝืนการเรียกรายงานตัว มาตรา 112 และข้อหาเกี่ยวกับอาวุธ ยังนำไปสู่การผลักดันให้เกิดกลุ่มผู้ลี้ภัยทางการเมืองจำนวนมากในประเทศต่างๆ ทั้งในอาเซียน ยุโรป หรือสหรัฐอเมริกา ไม่น้อยกว่า 86 ราย ผู้ลี้ภัยบางส่วนทราบว่ามีการออกหมายจับในคดีมาตรา 112 ขณะที่จำนวนมาก แม้ยังไม่แน่ชัดว่ามีการออกหมายจับหรือไม่ ก็มีความสับสนและความกังวลต่อการถูกจับกุมดำเนินคดีดังกล่าว จึงเลือกเดินทางออกนอกประเทศ

ในอนาคตแม้ คสช. จะหมดอำนาจ มีการเลือกตั้งเกิดขึ้น แต่การดำเนินคดีทางการเมืองที่ยังไม่สิ้นสุด ปัญหานักโทษการเมือง และผู้ลี้ภัยทางการเมืองจะยังคงอยู่กับสังคมไทยต่อไป

60 ดูรายงานเรื่องสภาพเรือนจำไทยหลังการรัฐประหาร โดยองค์กรสมานพันธ์สิทธิมนุษยชนสากล (FIDH) “BEHIND THE WALLS :A look at conditions in Thailand’s prisons after the coup” (2017) https://www.fidh.org/IMG/pdf/rapport_thailand_688a_web.pdf และดูในรายงานศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (19 ก.ย. 2559) “เรือนจำกับการปิดล้อมสิทธิของผู้ต้องขังในการได้พบญาติและทนายความ” <http://www.tlhr2014.com/th/?p=2112>

บทสรุป และข้อเสนอ ต่อการจัดการ ผลพวงจาก รัฐประหาร

จากภาพรวมของระบอบ คสช. ทั้งในทางการเมือง การสร้างระบอบกฎหมาย และสถานการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชน ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนมีข้อเสนอต่อการจัดการผลพวงที่เกิดขึ้น เพื่อยับยั้งไม่ให้ผลพวงเหล่านั้นได้รับการรองรับและบังคับใช้เป็นกฎหมายซึ่งขัดแย้งกับคุณค่าในสังคมประชาธิปไตย และเพื่อให้กลไกของระบบกฎหมายปกติสามารถดำเนินได้โดยปราศจากการชี้นำจากทหาร โดยมีผลเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในเยียวยาแก่ผู้ได้รับผลกระทบและนำตัวผู้กระทำความผิดในกรณีละเมิดสิทธิมนุษยชนมาลงโทษในอนาคต ดังนี้

1. แยกทหารออกจากการใช้อำนาจอธิปไตยของประชาชน

จากผลต่อเนื่องของการขยายเขตแดนของกรอบคิดและปฏิบัติการแบบทหาร ตลอดจนการเข้าแทรกแซงการใช้อำนาจอธิปไตยในสถาบันทางการเมืองต่างๆ โดยกองทัพ จึง

ต้องจำกัดบทบาทของทหาร โดยแยกเด็ดขาดจากการใช้อำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นอำนาจของประชาชนโดยแท้ อย่างน้อยที่สุด ทหารต้องยุติการดำรงตำแหน่งและการปฏิบัติการในงานบริหาร นิติบัญญัติ และในคณะกรรมการชุดต่างๆ ทั้งหมด ต้องจัดการเลือกตั้งทั่วไปอย่างเป็นธรรมและโดยเร็วที่สุด และต้องแก้ไขมาตรา 269 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ที่ให้อำนาจ คสช. แต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาจำนวน 250 คน โดยการเสนอชื่อจาก กกต.

นอกจากนี้ รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งต้องจัดให้มีกระบวนการเยียวยาแก่ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ทหารที่เข้ามาใช้อำนาจอธิปไตยแทนตน โดยการนำตัวผู้ก่อการรัฐประหารเข้าสู่การพิจารณาคดี สร้างระบบที่ประชาชนและหน่วยงานอื่นสามารถควบคุมและตรวจสอบการทำงานของกองทัพได้ ต้องดำเนินการปฏิรูปกรอบคิดเรื่องความมั่นคงควบคู่กับการเคารพซึ่งสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตลอดจนเปิดเผยข้อมูล วัตถุประสงค์ และรูปแบบการจัดเก็บข้อมูลของประชาชนที่กระทำโดยกองทัพหรือหน่วยงานต่างๆ ภายหลังจากการรัฐประหารในปี 2557 ต่อสาธารณะ

2. จัดการกับผลพวงทางกฎหมายของ คสช.

ด้านผลพวงทางกฎหมายในระบอบ คสช. ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนมีข้อเสนอให้ทบทวนผลพวงทางกฎหมายดังกล่าว เพื่อนำพาสังคมเข้าสู่ภาวะที่กลไกทางกฎหมายสามารถคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ตามหลักนิติรัฐ และเพื่อให้ระบบตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐสามารถกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งจากประชาชนเองและโดยองค์กรตุลาการ โดยแบ่งชุดกฎหมายออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย

ชุดที่ 1 กฎหมายที่มาจากโครงสร้างหรือวิธีการออกโดยมิชอบ กล่าวคือ ชุดกฎหมายที่ออกโดยคณะบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งมิได้มาจากรากฐานการใช้อำนาจอธิปไตยของ

ประชาชน ได้แก่ รัฐธรรมนูญ ประกาศ คสช. คำสั่ง คสช. และคำสั่งหัวหน้า คสช. ต้องได้รับการทบทวนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่จะดำเนินการทบทวนนั้น อยู่ในรูปแบบของคณะกรรมการ พรรคการเมือง หรือหน่วยงานรัฐ/องค์กรอิสระก็ตาม

หลังจากการทบทวนด้วยกระบวนการดังกล่าว อย่างน้อยที่สุดและโดยเร็วที่สุด ต้องยกเลิกและแก้ไขบางมาตราในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 เช่น ยกเลิกมาตรา 265 และมาตรา 279 ซึ่งรับรองความชอบด้วยกฎหมายและการกระทำของคณะรัฐประหารในมาตรา 44 มาตรา 47 และมาตรา 48 ตามรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2557 และต้องทบทวนเพื่อแก้ไขมาตรา 255 ซึ่งบัญญัติวิธีการแก้ไขบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ทั้งนี้ เพื่อเปิดช่องให้ประชาชนสามารถเข้าชื่อเสนอกฎหมายที่มีผลเป็นการยกเลิกหรือแก้ไขบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ โดยให้กระบวนการดังกล่าวเป็นการเยียวยาความไม่เป็นอิสระและความไม่เป็นธรรมในช่วงการลงประชามติรับหรือไม่รับร่างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2560

เช่นเดียวกันกับข้อเสนอต่อการยกเลิกหรือแก้ไขรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนเห็นว่า ต้องยกเลิกประกาศ คสช. คำสั่ง คสช. และคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ละเมิดต่อหลักสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงโดยทันที เช่น การกำหนดให้การกระทำความผิดบางประการอยู่ในการพิจารณาของศาลทหาร ตามประกาศ คสช. ฉบับที่ 37/2557 ฉบับที่ 38/2557 และฉบับที่ 51/2557 การห้ามชุมนุมหรือมั่วสุมทางการเมืองตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป และการให้อำนาจเจ้าหน้าที่ทหารลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 3/2558 และคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 13/2559 เป็นต้น

กฎหมายระดับพระราชบัญญัติซึ่งออกโดยสนช. สืบเนื่องจากกระบวนการออกกฎหมายดังกล่าว ขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เบื้องต้น ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนจึงมีข้อเสนอว่า ควรจำแนกสาระสำคัญและผลกระทบซึ่งเกิดจากการบังคับใช้พระราชบัญญัตินั้น ด้วยการทบทวนเจตนารมณ์และเนื้อหาของพระราชบัญญัติซึ่งจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นลำดับแรก เช่น พ.ร.บ.การชุมนุมสาธารณะ พ.ศ.2558 รวม

ถึง พ.ร.บ.การจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ.2560 พ.ร.บ.แผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ พ.ศ.2560 ซึ่งตราโดยละเมิดต่อสิทธิของประชาชนในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง และสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการสาธารณะ แต่กลับมีผลบังคับใช้เป็นการควบคุมสิทธิเสรีภาพของประชาชนในอนาคตหลายประการ

ชุดที่ 2 กฎหมายที่อยู่ในกระบวนการบังคับใช้โดยมิชอบ กล่าวคือ ชุดกฎหมายซึ่งเป็นการบิดเบือนอาญาที่มีผลบังคับใช้แล้ว แต่ถูกเจ้าหน้าที่ตีความและบังคับใช้อย่างเข้มข้นหลังการรัฐประหาร โดยไม่สอดคล้องต่อเจตนารมณ์และกลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองในการจัดการกับบุคคลซึ่งเห็นต่างหรือวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของ คสช. เช่น ความผิดฐานหมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ ตามมาตรา 112 ประมวลกฎหมายอาญา ความผิดฐานยุยงปลุกปั่น ตามมาตรา 116 ประมวลกฎหมายอาญา ความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (โดยเฉพาะมาตรา 14 ของ พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม) ความผิดฐานละเมิดอำนาจศาล (มาตรา 30-33 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง) และความผิดฐานดูหมิ่นศาล (มาตรา 198 ประมวลกฎหมายอาญา) เป็นต้น ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนเสนอให้มีการทบทวนองค์ประกอบทางกฎหมายและโทษทางอาญาของความผิดในแต่ละฐาน เนื่องจากเป็นชุดกฎหมายที่มีลักษณะเป็นการจำกัดการใช้เสรีภาพในการแสดงออกและการชุมนุมโดยสงบ ดังนั้น จึงต้องมีการแก้ไขเพิ่มเติมให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนที่การจำกัดสิทธิของบุคคลต้องได้สัดส่วนและเป็นไปตามความจำเป็นในระบอบประชาธิปไตย

นอกจากนี้ ชุดกฎหมายทั้ง 2 กลุ่ม ที่ถูกบังคับใช้ต่อกลุ่มบุคคลซึ่งถูกดำเนินคดีด้วยความผิดฐานดังกล่าว ต้องได้รับการทบทวนทั้งในระดับภาพรวมและเป็นรายคดี เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะเยียวยาเป็นรายบุคคลต่อไป (รายละเอียดปรากฏในข้อ 4)

3. ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และการใช้ฐานกฎหมายด้านสิทธิมนุษยชนส่งเสริมให้ศาลวินิจฉัยและมีคำพิพากษารับรองสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองของประชาชน

การสร้างระบอบกฎหมายใหม่ซึ่งกลายเป็น

ผลพวงทางกฎหมายของ คสช. ยังเกิดขึ้นควบคู่กับการพิจารณาคดีทางการเมืองของศาลยุติธรรมและศาลทหาร ดังนั้น เพื่อประโยชน์ในการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมดังกล่าว ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนเห็นว่าต้องแยกทหารออกจากทุกส่วนของการดำเนินคดีอย่างเด็ดขาด มีรายละเอียดในข้อเสนอต่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งระบบ ดังนี้

การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในชั้นศาลต้องยกเลิกการนำพลเรือนเข้าสู่การพิจารณาของศาลทหาร เพื่อยืนยันหลักความเป็นกลางและความเป็นอิสระของศาล พนักงานอัยการ และพนักงานสอบสวนต้องยืนยันว่าผู้ถูกกล่าวหาจะได้รับสิทธิในการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม โดยเฉพาะสิทธิในการเข้าถึงพยานหลักฐาน สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว และสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเปิดเผย นอกจากนี้ ต้องออกกฎหมายให้ผู้ถูกกล่าวหาซึ่งไม่มีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาในศาลทหาร เนื่องจากคดีเกิดขึ้นระหว่างประกาศใช้กฎอัยการศึก ให้สามารถอุทธรณ์ฎีกาต่อศาลยุติธรรมได้ และขอรับการเยียวยาจากรัฐทั้งในรูปแบบที่เป็นตัวเงินและมีใช้ตัวเงิน

รัฐควรต้องประกันระบบการตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างองค์กรตุลาการกับประชาชน ซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจอันแท้จริงตามระบอบประชาธิปไตย ให้ศาลต้องสามารถวิพากษ์วิจารณ์ได้ด้วยกรยกเลิกละเมิดอาญาในความผิดฐานละเมิดอำนาจศาล ทั้งตามมาตรา 30 - มาตรา 33 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และมาตรา 38 - มาตรา 39 แห่ง พ.ร.บ.ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560

การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในชั้นอัยการต้องยกเลิกการเข้ามากำกับและควบคุมการใช้ดุลพินิจในการสั่งคดีของพนักงานอัยการไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม ตลอดจนสร้างระบบการตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างการปฏิบัติงานของพนักงานอัยการและพนักงานสอบสวน โดยการยกเลิกประกาศ คสช. ฉบับที่ 115/2557 ที่กำหนดให้เจ้าพนักงานฝ่ายตำรวจมีดุลพินิจเหนือพนักงานอัยการในการพิจารณาสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องคดี

นอกจากนี้ ต้องยุติการดำเนินคดีซึ่งเป็นผลมาจากการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือปราบปรามบุคคลซึ่งเห็นต่างด้วยการใช้ช่องทางสั่งไม่ฟ้องคดี ทั้งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และ

ตาม พ.ร.บ.องค์กรและพนักงานอัยการ พ.ศ.2553 และท้ายที่สุด รัฐต้องยกเลิกคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 51/2561 ที่ให้อำนาจ กอ.รมน. ทั้งระดับภาคและระดับจังหวัดขึ้นำการปฏิบัติงานของพนักงานอัยการในแง่การอำนวยความยุติธรรมในคดี และการรักษาความมั่นคงของรัฐอย่างเร็วที่สุด

การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในชั้นตำรวจ เช่นเดียวกับการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในชั้นอัยการ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องยกเลิกนโยบายซึ่งออกโดยคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 7/2559 ที่กำกับควบคุมการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และสร้างระบบการตรวจสอบการใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวนมิให้ถูกขึ้นำโดยทหารตั้งแต่เริ่มต้นการดำเนินคดี โดยเฉพาะกรณีที่มีผู้รับมอบอำนาจจาก คสช. เป็นผู้ร้องทุกข์กล่าวโทษ ยกเลิกกระบวนการรวบรวมพยานหลักฐานที่ได้มาระหว่างการควบคุมหรือการซักถามของทหารซึ่งอยู่บนฐานของกฎอัยการศึก ประกาศ คสช. และ/หรือคำสั่งหัวหน้า คสช. ตลอดจนยกเลิกประกาศและคำสั่ง คสช. และคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ให้อำนาจแก่ทหารเป็นเจ้าพนักงานและเป็นพนักงานสอบสวนในความผิดฐานที่ถูกกำหนดโดยประกาศหรือคำสั่ง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาทั้งหมด

ส่วนในศาลปกครองและศาลรัฐธรรมนูญ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนมีข้อเสนอว่าองค์กรดังกล่าว โดยการสนับสนุนของรัฐและภาคประชาสังคม ควรเป็นแบบอย่างแก่ศาลอื่นในการนำพันธุกรณีระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนมาเป็นฐานในการวินิจฉัยคดีและสร้างบรรทัดฐานในการรับรองสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองของประชาชน ผ่านการพิจารณาพิพากษาคดี (Strategic Litigation Human Rights Based Approach)

4. เยียวยาประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้อำนาจของทหาร

สำหรับบุคคล กลุ่มบุคคล และชุมชน ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้อำนาจของ คสช. และเจ้าหน้าที่ทหารตลอด 4 ปีหลังการรัฐประหาร ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนมีข้อเสนอต่อการเยียวยาประชาชนกลุ่มนี้ โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท ตามรูปแบบการละเมิดสิทธิมนุษยชน คือ

ประเภทที่ 1 การเยียวยาประชาชน กรณีถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนแต่ไม่ถูกดำเนินคดี ได้แก่ บุคคลที่ยอมรับข้อตกลงอันจำกัดสิทธิบางประการ

ตาม MOU ที่จัดทำโดยเจ้าหน้าที่ทหาร บุคคลที่ลี้ภัยทางการเมือง และบุคคลที่ถูกติดตาม ช่มชู้ หรือควบคุมตัวโดยเจ้าหน้าที่รัฐ อันละเมิดต่อสิทธิในความเป็นส่วนตัวและสิทธิที่จะไม่ถูกควบคุมตัวโดยมิชอบ โดยศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนเสนอให้รัฐเปิดเผยข้อมูลและจำนวนบุคคลในกลุ่มดังกล่าวทั้งหมด และรวบรวมข้อมูลผู้ได้รับผลกระทบจากการจัดมาตรฐานเทียบกับหลักการสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ โดยเฉพาะกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ส่งต่อ และสร้างให้มีหน่วยงานรับเรื่องร้องเรียนและรับข้อเสนอแนะจากประชาชนผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าว

นอกจากนี้ รัฐบาลและ คสช. ต้องยกเลิกคำสั่งกฎหรือการกระทำซึ่งมีผลจำกัดเสรีภาพในการเดินทาง เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการชุมนุม ตลอดจนการจัดการทรัพย์สินและการเงิน ซึ่งเป็นผลมาจากการใช้อำนาจโดยมิชอบของ คสช. โดยยกเลิกระบบการจัดทำ MOU เพื่อให้ประชาชนต้องยอมรับเงื่อนไขอันล่วงละเมิดต่อสิทธิดังกล่าว ยกเลิกข้อกำหนดที่ห้ามมิให้ประชาชนเดินทางออกนอกประเทศ ยกเลิกระบบการยึดหรืออายัดทรัพย์สินหรือเงิน เนื่องจากบุคคลนั้นไม่มามีรายจ่ายตามคำสั่ง คสช. ตลอดจนประกันสิทธิให้ผู้เดินทางออกนอกประเทศ เนื่องจากความหวาดกลัวในการถูกดำเนินคดี หรือถูกข่มขู่คุกคาม อันเนื่องมาจากการเห็นต่างจากรัฐ ได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม

ประเภทที่ 2 การเยียวยาประชาชน กรณีถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยถูกรัฐ/เจ้าหน้าที่รัฐดำเนินคดี ได้แก่ บุคคลที่ถูกดำเนินคดีในความผิดฐานฝ่าฝืนประกาศและคำสั่ง คสช. คำสั่งหัวหน้า คสช. และบุคคลที่ถูกดำเนินคดีในความผิดทางอาญารฐานต่างๆ ตามที่ระบุไว้ในข้อ 2 อันเนื่องมาจากเหตุจูงใจทางการเมืองหรือตกเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ขัดต่อความมั่นคงของรัฐ ซึ่งสามารถแบ่งพิจารณาตามช่วงชั้นการดำเนินคดีของทั้งศาลยุติธรรมและศาลทหาร ได้แก่

คดีที่ถึงที่สุดแล้วในศาลยุติธรรมและศาลทหาร รัฐต้องจัดทำระบบรับเรื่องร้องเรียนจากผู้ถูกกล่าวหา และออกกฎหมายเพื่อรองรับให้ความต้องการของผู้ถูกกล่าวหาที่ประสงค์จะรื้อฟื้นคดีขึ้นมาพิจารณาใหม่ และเปิดช่องให้ผู้ถูกกล่าวหาทั้งพลเรือนและทหารที่ถูกดำเนินคดีในศาลทหารช่วงประกาศกฎ

อัยการสามารถอุทธรณ์ฎีกาต่อศาลยุติธรรมได้

นอกจากนี้ รัฐต้องตั้งคณะกรรมการขึ้นมาตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของกระบวนการพิจารณาทั้งหมดตามหลักศุนีนิติกระบวนการ (Due Process of Law) และจัดกระบวนการเยียวยาและให้ความช่วยเหลือ ทั้งในรูปแบบตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงินแก่ผู้ถูกกล่าวหาและครอบครัว

คดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลยุติธรรมและศาลทหาร รัฐต้องแสดงจำนวนคดีและจำนวนบุคคลที่ถูกดำเนินคดีในความผิดฐานดังกล่าว ซึ่งอยู่ระหว่างการพิจารณาของทั้งสองศาล เฉพาะคดีที่อยู่ในศาลยุติธรรม ขอให้รัฐประกันสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่จะได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมอย่างเคร่งครัด รับรองสิทธิในการปล่อยชั่วคราวให้เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา รับรองสิทธิที่จะเข้าถึงการตรวจพยานหลักฐานของฝ่ายตรงข้าม และสิทธิที่จะมีทนายความที่ตนเลือก ส่วนคดีในศาลทหาร ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนยืนยันให้ย้ายคดีที่อยู่ในระหว่างการพิจารณามายังศาลยุติธรรม

คดีที่ยังไม่เข้าสู่การพิจารณาศาล รัฐต้องแสดงจำนวนคดีและจำนวนบุคคลที่ถูกดำเนินคดีในความผิดฐานดังกล่าว เพื่อทบทวนการดำเนินคดีในชั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจและชั้นอัยการ โดยศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนเสนอให้ยุติการดำเนินคดีอย่างไม่มีเงื่อนไข ตลอดจนเยียวยาให้ผู้ได้รับผลกระทบทั้งในรูปแบบตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงิน

5. จัดการคำพิพากษาที่รับรองความสมบูรณ์ในการการรัฐประหาร สร้างเอกสิทธิ์คุ้มครองให้ คสช. และเจ้าหน้าที่รัฐไม่ต้องรับโทษทางกฎหมาย และการละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนสืบต่อไป

ประเด็นสุดท้ายที่เป็นผลพวงทางกฎหมายในระบอบ คสช. คือ คำพิพากษาอันเป็นผลผลิตมาจากสถาบันตุลาการ เพราะนอกจากจะคงอยู่พร้อมกับผลพวงอื่นแล้ว ผลของคำพิพากษาในระบบกฎหมายไทยยังมีบทบาทในการพิทักษ์ให้การกระทำใดๆ ก็ตาม อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำรัฐประหารของ คสช. ยังคงชอบด้วยกฎหมาย และวางหลักให้เกิดเอกสิทธิ์คุ้มครองทั้ง คสช. ตลอดจนเจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติตามคำสั่งของ คสช. ในขณะนั้นให้มีต้องรับผิดหรือรับโทษ ไม่ว่าในปัจจุบันหรือในอนาคต เช่นเดียวกัน

คำพิพากษาบางส่วนเป็นผลมาจากการให้สถานะกฎหมายที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนสามารถบังคับใช้ จนนำมาสู่การวินิจฉัยลงโทษประชาชนซึ่งเป็นคู่ความในคดี

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนมีข้อเสนอต่อการจัดการคำพิพากษาที่มีลักษณะดังกล่าว โดยแบ่งออกเป็น 2 ชุด ตามผลของคำพิพากษา ประกอบด้วย กลุ่มคำพิพากษาซึ่งรับรองความสมบูรณ์ในการทำรัฐประหารของ คสช. ตลอดทั้งผลซึ่งนำมาสู่การสร้างเอกสิทธิ์คุ้มครองมิให้ คสช. และเจ้าหน้าที่รัฐต้องรับโทษทางกฎหมาย และกลุ่มคำพิพากษาที่ต้องนำมาทบทวนและทำให้สิ้นผลไปในส่วนที่ละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน อันเป็นผลจากการกระทำของ คสช. และเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

ชุดที่ 1 กลุ่มคำพิพากษาซึ่งรับรองความชอบด้วยกฎหมายและความสมบูรณ์ในการทำรัฐประหารของ คสช. เพื่อลบล้างความชอบด้วยกฎหมายและความสมบูรณ์ของการกระทำรัฐประหารโดย คสช. ต้องทำให้คำพิพากษา ซึ่งอย่างน้อยที่สุด คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3578/2560 คดีสมบัติ บุญงามอนงค์ ที่วินิจฉัยว่า คสช. มีฐานะเป็นรัฐอธิปไตย แม้พระมหากษัตริย์ยังไม่มีพระบรมราชโองการรับรองสถานะของ คสช. ต้องสิ้นผลไปทันที ทั้งนี้ เพื่อทำลายหลักในการวินิจฉัยว่าการใช้อำนาจอันไม่ชอบด้วยวิถีทางประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญ ต้องถูกลบล้างและไม่ถูกนำมาอ้างโดยสถาบันตุลาการในอนาคต

ชุดที่ 2 กลุ่มคำพิพากษาซึ่งสร้างเอกสิทธิ์คุ้มครองมิให้ คสช. และเจ้าหน้าที่รัฐต้องรับโทษทางกฎหมาย และกลุ่มคำพิพากษาซึ่งนำกฎหมายอันละเมิดสิทธิเสรีภาพมาวินิจฉัยเพื่อยกโทษประชาชน

ประการแรก คือ กลุ่มคำพิพากษาซึ่งเป็นผลมาจากการปรับใช้มาตรา 44 มาตรา 47 และ 48 แห่งรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2557 ตลอดจนคำพิพากษาที่วินิจฉัยตามประกาศ คสช. คำสั่ง คสช. และคำสั่งหัวหน้า คสช. ซึ่งอาศัยฐานอำนาจตามมาตราดังกล่าวในการออกและบังคับใช้เป็นกฎหมาย ต้องทำให้สิ้นผลไป เพราะมีลักษณะสร้างวัฒนธรรมลอยนวลพ้นผิดด้วยการรับรองว่า คสช. ตลอดจนเจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ตามประกาศ/คำสั่ง คสช. ไม่ต้องเข้าสู่วินิจฉัยตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายทั้งทางแพ่ง ทางอาญา และทางปกครอง ซึ่งหมายความว่าเอกสิทธิ์ที่คุ้มครองทั้ง คสช. และเจ้าหน้าที่รัฐผู้

ปฏิบัติให้ไม่ต้องตกเป็นผู้กระทำความผิดและรับโทษทางกฎหมายเหล่านี้ ต้องสิ้นผลไปด้วย⁶¹

ประการที่สอง คือ กลุ่มคำพิพากษาที่เกิดจากการรับรองผลผลิตการใช้อำนาจของ คสช. ในรูปแบบคำสั่ง ประกาศ และพระราชบัญญัติของ สนช. ให้มีสถานะเท่าเทียมและเป็นส่วนหนึ่งในระบบกฎหมายที่ออกในสภาวะการณปกติ และกลุ่มคำพิพากษาที่เกิดจากการรองรับความชอบด้วยกฎหมายของผลผลิตการใช้อำนาจของ คสช. ดังกล่าว โดยนำมาวินิจฉัยให้ประชาชนผู้ใช้สิทธิเสรีภาพที่ตนควรมีควรได้ในระบอบประชาธิปไตยต้องรับโทษ เช่น คำพิพากษาหรือคำสั่งอันเกิดจากการวินิจฉัยประกาศ คสช. คำสั่ง คสช. และคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่กำหนดโทษอาญาแก่ผู้ไม่มารายงานตัวต่อ คสช. คำพิพากษาหรือคำสั่งอันเกิดจากการวินิจฉัยประกาศ คสช. ฉบับที่ 7/2557 คำสั่งหัวหน้า คสช. ฉบับที่ 3/2558 พ.ร.บ.การชุมนุมสาธารณะ พ.ศ.2558 และ พ.ร.บ.ว่าด้วยการออกเสียงประชามติร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2559 ซึ่งตีความไปในทางที่ไม่คุ้มครองและนำมาสู่การละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนอื่นได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับ และพันธกรณีระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนเหล่านี้ ต้องสิ้นผลไปเช่นกัน

61 คำพิพากษาดังกล่าว ดังยกเป็นตัวอย่างไว้ในส่วนที่ 1 ของรายงานฉบับนี้ ส่วนที่ว่าด้วยบทบาทของสถาบันตุลาการในฐานะผู้พิทักษ์การรัฐประหารและมรดกทางกฎหมายของ คสช.

